

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2020

Dominik Šípoš

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Historický ústav

**Ideologie Československé národní demokracie na stránkách stranických periodik v
období 1919-1925**
Bakalářská práce

Autor: Dominik Šípoš
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice (Bc. učitelství)
Studijní obor: 7507R Bc. učitelství – všeobecný základ
7507R037 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
7507R056 Historie se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.
Oponent práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Dominik Šípoš

Studium: P17P0427

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Ideologie Československé národní demokracie na stránkách stranických periodik v období 1919-1925**

Název bakalářské práce AJ: Ideology of political party (ČsND) on pages of party periodicals between years 1919-1925

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předmětem zkoumání bakalářské práce bude ideologie Československé národní demokracie v letech 1919 až 1925, prezentovaná na stránkách periodik, která strana vydávala, nebo na jejichž vydávání se podílela, objektem zájmu budou především Národní listy, jakožto stranické noviny a časopis Národní myšlenka: revue českého nacionalismu, který má jednoznačné napojení na ČsND skrze Mladé národní demokraty. Výzkum se zaměří rovněž na sladování ideologie a programů národní demokracie. Chronologické vymezení práce zahrnuje období od vzniku strany do jejího třetího sjezdu, na němž se oddělila skupina členů, která si posléze založila novou stranu. Tento krok lze považovat za jeden z mezníků vývoje národně demokratické strany.

Prameny Archivní prameny Archiv Národního muzea (dále ANM), ENGLIŠ Karel, inv. č. 145. ANM, HAJN Antonín, inv. č. 159. ANM, KLÍMA Vlastimil, inv. č. 214. ANM, KRAMÁŘ Karel, inv. č. 228. ANM, RAŠÍN Alois, inv. č. 298. ANM, SOBOTA Emil, inv. č. 326. Archiv Národní knihovny, Preissovi Jarmila a Jaroslav, JUDr., inv. č. 27. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Jaroslav Stránský, inv. č. 1597. Národní archiv (dále NA), Jaroslav Stránský, JUDr., inv. č. 801. NA, František Xaver Hodáč, Prof., Dr., inv. č. 464. Tištěné prameny Demokratický střed 1923-1934 Národ 1918-1924 Národ: obrázkový večerník 1925-1934 Národní listy 1918-1934 Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu 1923-1934 DYK Viktor, O národní stát, Praha 2014. HAJN Antonín, Naše poslání: šest kapitol o minulosti i budoucnosti, Praha 1918. HARNA Josef, Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938, Praha 2017. KLÍMA Vlastimil, Ideový základ a vývoj Mladé generace národní demokracie, Praha 1930. KRAMÁŘ Karel, Kramářův soud na Benešem: Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničním věcí dr. E. Benešem: S předmluvou Jiřího Stříbrného, Praha 1938. KRAMÁŘ Karel, Na obranu slovanské politiky, Praha 1926. KRAMÁŘ Karel, Pět přednášek o zahraniční politice, Praha 1922. Národní shromáždění republiky Československé v druhém desetiletí, Praha 1938. Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí, Praha 1928. Program Československé Národní demokracie, schválený valným sjezdem strany 25. března 1919, Praha 1919. RAŠÍN Alois, Paměti Dr. A. Rašína, Praha 1929. SÍS Vladimír (ed), Karel Kramář. Život - dílo - práce vůdce národa, Praha 1937. SÍS Vladimír (ed), Odkaz a pravda Dr. K. Kramáře, Praha 1939. Literatura BROKLOVÁ Eva a kol., Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky, Praha 2008. ČECHUROVÁ Jana, Česká politická pravice, Praha 1999. ČECHUROVÁ Jana, Karel Kramář - "vůdce" národní demokracie In: Osobnost v politické straně, Olomouc 2000. ČECHUROVÁ Jana, Úloha Aloise Rašína při konstituování české politické pravice, In: Osobnost v politické straně, Olomouc 2000. FIC Vladimír, Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930-1938, Praha 1983. GAJANOVÁ Alena, Dvojí tvář. Z historie předmnichovského fašismu, Praha 1962. GAJANOVÁ Alena, Dvojí tvář: Z historie předmnichovského fašismu. Praha 1962. HOFMAN Petr-KLÍMEK, Antonín, Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda, Praha, 1995. KÁRNÍK Zdeněk, České země v éře první republiky (1918-1938) I-III, Praha 2003. KLÍMEK Antonín, Boj o Hrad. Díl I-II. Praha 1996-1998. KOVTUN Jiří, Republika v nebezpečném světě: Éra prezidenta Masaryka 1918-1935, Praha 2005. LUSTIGOVÁ Martina, Karel Kramář: První československý premiér, Praha 2007. MALÍŘ, Jiří a kolektiv. Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, I. Díl., Brno 2005. PASÁK Tomáš, Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945, Praha 1999. PASÁK Tomáš, K historii českého fašismu, Praha 1985. PEROUTKA Ferdinand, Budování státu I, II, III, IV. Díl, Praha 1991. PEJČOCH Ivo, Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945, Praha 2011. VYKOUPIIL Libor, Český fašismus na Moravě. Brno 2013. VYKOUPIIL Libor, Jiří Stříbrný: Portrét politika, Brno 2003. WINKLEROVÁ Martina, Karel Kramář (1860-1937), Praha 2011.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Oponent: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

ŠÍPOŠ, Dominik. *Ideologie Československé národní demokracie na stránkách stranických periodik v období 1919–1925*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 43 s., Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na ideologie Československé národní demokracie, konkrétně pak na nacionalismus a panslavismus, a jejich obraz na stránkách stranických tiskovin. Důraz je kladen především na využití novin a časopisů ve věci šíření těchto myšlenek. Předmětem zájmu byly především Národní listy a časopisy *Národ* a *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*. V těchto pramenech byla zkoumána zejména četnost ideologicky zaměřených textů, jejich struktura a charakter. Práce je postavena na analýze primárních tiskovin a následnému vyhodnocení nalezených textů a jejich porovnání.

Klíčová slova

Československá národní demokracie, český nacionalismus, panslavismus, *Národní listy*, časopis *Národ*, *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*

Annotation

ŠÍPOŠ, Dominik. *Ideologie Československé národní demokracie na stránkách stranických periodik v období 1919–1925*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 43 s., Bachelor thesis.

This Bachelor thesis deals with ideology of the Czechoslovak political party called „Československá národní demokracie,“ with main focus on the nationalism and panslavism in the party journals in terms of spreading these ideologies. The author analysed the frequency of ideological articles, their structure and character in journals “Národní listy” and “Národní myšlenka.” The thesis is based on the analysis of the primary sources and then the following evaluation and comparison of the articles.

Key words

Československá národní demokracie, Czech nationalism, panslavism, Národní listy, Národ journal, Národní myšlenka

Obsah

Úvod.....	8
Český protiněmecký nacionalismus stranách tiskovin ČsND.....	12
Panslavismus a jeho odraz v tisku ČsND.....	29
Závěr	41
Použitá literatura a prameny.....	43

Úvod

Téma práce bylo zvoleno z několika důvodů. Jednak kvůli minimálnímu zpracování tohoto tématu. V tomto případě platí fakt, že se v odborné literatuře a pracích historiků objevuje pouze okrajově, a pak kvůli mému osobnímu zájmu, který pramení z toho, že se jedná o téma, které je úzce spojeno s oběma mnou studovanými obory, tedy jak historií, tak českým jazykem.

Cílem práce je především poukázat na způsob, jakým byly využívány tiskoviny a periodika za účelem šíření idejí a myšlenek, zejména pak už zmíněného nacionalismu a panslavismu. V Národních listech, které byly deníkem, bude cílem zjištění, jak často se na stránkách objevovaly protiněmecké příspěvky nebo texty týkající se slovanské politiky. Četnost příspěvků byla jedním z cílů, druhým, na který jsem se zaměřil, pak byly charaktery textů.

Co se týče literatury, tak jsem ji rozdělil na tři skupiny. První byly publikace, které pojednávají především o Československé národní demokracii (ČsND) jako politické straně. Tato literatura mi poskytla patřičný rozhled ohledně fungování strany jako organizace, k poznání jejich ideologií a prvotní seznámení se s osobnostmi, které se podílely na vývoji této politické strany. Především to byla díla Tomáše Pasáka¹, práce Jany Čechurové², nebo kniha, kterou vypracoval kolektiv pod vedením Jiřího Malíře³.

Druhou skupinu pak tvořily publikace, jejichž předmětem zkoumání jsou dějiny Československé republiky v letech 1918 až 1938. Tyto práce mi dodaly informace týkající se politického systému československého státu. Následně jsem tak byl schopen propojit výše uvedenou literaturu a lépe pochopit jakou roli hrála ČsND na politické mapě. Do této části literatury patří práce historiků Zdeňka Kárníka⁴, Aleny Gajanové⁵, Evy Broklové⁶ a Jiřího Kovtuna⁷. Tito autoři a jejich publikace pojednávají především o již výše zmíněné roli ČsND v Československé republice. Vzhledem k vyhraněnému vztahu vedení ČsND vůči osobě

¹ Tomáš Pasák, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999.

² Jana Čechurová, *Česká politická pravice: Mezi převratem a krizí*, Praha 1999.

³ Jiří Malíř a kol., *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I. Díl.*, Brno 2005.

⁴ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky (1918–1938) I–III*, Praha 2003.

⁵ Alena Gajanová, *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu*, Praha 1962.

⁶ Eva Broklová a kol., *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008.

⁷ Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě: Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005.

prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka jsem pro lepší pochopení pracoval ještě s publikací Antonína Klimka⁸.

Poslední, třetí, skupina literatury se vztahuje k osobnostem, které buď stály v čele strany, nebo se výraznou měrou podílely na jejím vývoji. Tato literatura na rozdíl od první skupiny však poskytla detailnější pohled na život a myšlenky představitelů ČsND. Vzhledem k tomu, jakou roli hrála osoba Karla Kramáře, tak jsem použil práci Martiny Winklerové⁹. Osoba Aloise Rašína se nemalou měrou podepsala na utvoření této politické strany, proto byly dále použity práce Jany Čechurové.¹⁰

Prameny, jež jsem pro svou práci použil, byly velkým dílem tiskoviny a periodika, která měla napojení na ČsND. To jsou Národní listy, jakožto stranický deník, které byly hlavním a nosným médiem. Pak to jsou časopisy *Národ*, který byl vydáván stejně jako *Národní listy* Pražskou akciovou tiskárnou a v redakci bylo několik členů ČsND, a druhým časopisem potom *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, který má napojení na přidruženou mládežnickou organizaci *Mladé národní demokraty*. *Národní listy* jsem pro svou práci vybral z několika důvodů: jednalo se o hlavní tisk strany a také pro jejich kvalitu a množství, které bylo dochováno a je dostupné. Co se týče časopisů *Národ* a *Národní myšlenky*, tak ty byly vybrány z toho důvodu, že bylo vhodné doplnit deník o periodika, která vycházela v jiném intervalu. V případě týdeníku *Národ* jsem tento časopis využil při zkoumání období v roce 1919 a 1922. Měsíčník *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* jsem potom využil při zkoumání období po sjezdu 1925, v tomto roce už časopis *Národ* nevycházel a bylo třeba ho nahradit. Měsíčník byl vybrán pro důležitost, kterou měl tento časopis v historii, protože se jednalo o jednu z hlavních činností *Mladých národních demokratů* a nabízí tak možnost náhledu a porovnání práce jak hlavního proudu strany, tak přidružené mládežnické organizace.

Pro dosažení vytyčených cílů jsem postupoval následovně. Nejdříve bylo potřeba vybrat ta čísla a vydání novin, která budou předmětem mého zájmu. *Národní listy* byly zvoleny ty, které vycházely týden po jednotlivých sjezdech ČsND. Důvodem tohoto výběru je fakt, že na stranických sjezdech se bezprostředně pracovalo a hovořilo o idejích a směřování strany, jak je zjevné z práce Josefa Harny o politických programech¹¹ této strany

⁸ Antonín Klimek, *Boj o Hrad. Díl I–II*. Praha 1996–1998.

⁹ Martina Winklerová, *Karel Kramář (1860–1937)*, Praha 2011.

¹⁰ Jana Čechurová, *Úloha Aloise Rašína při konstituování české politické pravice*, In: *Osobnost v politické straně*, Olomouc 2000.

¹¹ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

a jejich sjezdech. Jednotlivá čísla časopisů *Národ* a *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, byla vybírána dle stejného klíče. Samozřejmě s ohledem na časové omezení.

Poté jsem se zaměřil na vyhledávání již výše zmíněných protiněmeckých a slavjanofilských příspěvků. Protiněmeckými příspěvky jsou myšleny texty, ve kterých se pisatel jasně vymezuje vůči německé menšině žijící v Československé republice nebo jejichž obsah se týká obrany národního státu, tak jak to ČsND zformulovala ve svém prvním programu na sjezdu v roce 1919. V tomto základním programu, ale i v jeho dalších úpravách na sjezdech v letech 1922 a 1925, je věnován rozsáhlý prostor zahraniční politice československého státu. Ten je specifikován na jednotlivé země, avšak ne na Francii či Velkou Británii, ale na země se slovanským obyvatelstvem, nebo na menšiny žijící v jiných zemích, takový prostor je věnován například Lužickým Srbům. Příspěvky týkající se slovanské politiky jsem proto rozeznával na podobném principu, a sice za takové příspěvky považuji texty, ve kterých se vyloženě píše a jedná o ty země se slovanským charakterem/obyvatelstvem, které jsou zmíněny v programu.¹² Jak jsem zmiňoval, cílem však nebyla pouhá četnost, ale i charakter těchto příspěvků. V případě časopisů *Národ* a *Národní myšlenky: Revue českého nacionalismu* půjde o podobné zkoumání. Výstupem by tedy mělo být zjištění, jak často se příspěvky týkající se ideologií ČsND objevovaly na stranách periodik, jaký měly charakter a jak velký prostor zabíral právě tento obsah.

Ostatní tištěné prameny jako paměti a spisy Karla Kramáře¹³, Antonína Hajna¹⁴ nebo Aloise Rašína¹⁵, mi poskytly větší vhled do problematiky spojené s ČsND a vhodně doplnily tu část literatury, která se věnovala právě osobnostem strany. Pramen, který mi pomohl snáze pochopit kontext existence a fungování strany byl potom text od Ferdinanda Peroutky *Budování státu*¹⁶.

Archivní prameny, které jsem prostudoval, se nacházejí především v Archivu Národního muzea a Národním archivu. Jednalo se zejména o fondy k osobnostem strany již zmiňovaných Karla Kramáře¹⁷, Aloise Rašína¹⁸, vůdce Mladých národních demokratů

¹² Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

¹³ Karel Kramář, *Na obranu slovanské politiky*, Praha 1926.

¹⁴ Antonín Hajn, *Naše poslání: šest kapitol o minulosti i budoucnosti*, Praha 1918.

¹⁵ Alois Rašín, *Paměti Dr. A. Rašína*, Praha 1929.

¹⁶ Ferdinand Peroutka, *Budování státu I, II., III., IV. Díl*, Praha 1991.

¹⁷ Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha), fond: Kramář Karel.

¹⁸ Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha), fond: Alois Rašín.

Vlastimila Klímy¹⁹ a dalších²⁰. Pro moji práci mají stejný význam jako tištěné prameny, které se vztahují k představitelům strany, a sice doplňují rozhled.

Ohledně struktury práce, tak ta je rozdělena do dvou částí, kapitol. První kapitola pojednává o protiněmeckých příspěvcích/ českém nacionalismu a odrazu v tiskovinách, a druhá pak o panslavismu/ slavjanofilství. Celá práce je pak ukončena závěrem, který shrnuje zjištěné informace a vyhodnocuje celou práci.

¹⁹ Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha), fond: Vlastimil Klíma.

²⁰ Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha), fond: Antonín Hajn.

Český protiněmecký nacionalismus stranách tiskovin ČsND

Sjezd ČsND, který se konal od 23. do 25. 3. 1919, byl oficiálním ustavujícím sjezdem strany. Došlo zde k přejmenování již rok činné České státoprávní demokracie, která se výraznou měrou podílela na vzniku samostatného československého státu. Na sjezdu bylo zvoleno vedení strany, prodiskutován a následně přijat program. Ten vycházel z programu České státoprávní demokracie a došlo pouze k upřesnění skrze rezoluce. Co se týče programu a národnostní otázky, tak hned v úvodu přijatého programu je tato problematika zmiňována v politických a všeobecných zásadách tohoto dokumentu. Několikrát je zmíněno, že ČsND je strana národní, která se chce zasazovat o národní stát, nikoliv národnostní.²¹ Bližší rozvedení tohoto bodu v programu, respektive česko-německé otázky, obsaženo není.²²

Situace, která panovala v československém státě, co se týče národnostních problémů, ve zkoumaném období, byla poznamenána událostmi těsně po vzniku státu, tedy vytvořením německých provincií v pohraničních oblastech s vlastním vedením a separačními nároky německých obyvatel, československý stát byl všeobecně německou menšinou odmítán. Německá menšina požadovala, aby na základě práva na sebeurčení národů, které bylo využito při vzniku československého státu, mohla být připojena k Rakousku. Německá politická elita opustila území ČSR a dále působila v zahraničí. V městech a obcích, kde bylo smíšené obyvatelstvo, docházelo k rozbrojům a šarvátkám. Německé strany se dokonce chtěly zúčastnit voleb do rakouského Národního shromáždění, aby tak demonstrovaly snahu o připojení německých provincií k rakouskému státu. To bylo československou vládou zastaveno, avšak 4. 3. 1919 při příležitosti prvního zasedání rakouského Národního shromáždění vyhlásila německá sociální demokracie všeobecnou stávkou doprovázenou demonstracemi ve všech větších městech s výraznou německou většinou. Davy se nedržely pouze výkřiků a skandování protičeských hesel a došlo k potyčkám s vojáky, kteří místy začali do masy lidí střílet, a tudíž docházelo ke ztrátám na životech. Sjezd ČsND, která se navíc profilovala jako národní strana čistě československého lidu, probíhal pouze několik dní po výše zmíněných událostech, které vyostřily celkovou situaci.²³

²¹ Pod označením národní chápala ČsND stát či stranu jednoho národa, v tomto případě československého. Pojmenování národnostní na druhou stranu označuje stát složený z mnoha menších národů, které mají stejný podíl na správě a řízení státu.

²² Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

²³ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky (1918–1938)* I. díl, Praha 2003, s. 37–44.

Je potřeba též vysvětlit význam slova nacionalismus. Tento pojem označuje soubor idejí, které se však mohou mírně lišit a politologové často upozorňují na fakt, že se nejedná o ideologii, která by byla ucelená a jednotná. Například *Politologický slovník*²⁴, který zpracoval tým pod vedením Karolíny Adamové, jej dělí na konzervativní, liberální, politický a šovinistický. Co se týče ČsND, tak by se nejlépe dala zařadit do nacionalismu politického. Pro toto tvrzení je důležité se podívat na úryvek vysvětlení tohoto pojmu ve výše zmíněné publikaci. Autoři píší: „složitý a vnitřně rozporný jev. V určitých podmínkách života společnosti vystupuje jako pokroková a osvobozující síla, která nabízí perspektivu národní jednoty...“ Podstatná je v tomto případě zmínka o pokrokovosti a osvobozující síle, neboť na nich národní demokraté svůj nacionalismus stavěli. V tomto případě na pokroku vzniku samostatného státu a na osvobození od Němců.²⁵

Předmětem zkoumání byly v první řadě *Národní listy*, které vycházely od 26. do 31. 3. 1919. Jelikož se jednalo o ustavující sjezd, tak je velká část obsahu novin věnována především reflexi sjezdu, případně jednotlivým pasážím programu. Výše zmíněné je i příčinnou toho, proč se v běžném denním vydání *Národních listů* 26. 3. nenachází jakýkoliv projev českého nacionalismu či protiněmecký příspěvek. Noviny jsou výraznou měrou věnovány právě reflexi sjezdu, projevům jednotlivých čelních osobností strany, například dr. Rašína a dr. Stránského, čteně jsou tu citovány celé části programu. Ohledně německých obyvatel se tak v tomto čísle nenachází žádná agrese, která by se dala považovat za projev nacionalismu. Co se týče Německa jakožto státu, tak je tu pouze souhrn toho nejdůležitějšího z dění ve Výmarské republice.²⁶

Večerní vydání 26. 3. již obsahuje všechny tradiční rubriky ze zahraniční politiky apod. Na úvodní stránce se však nachází rozsáhlejší příspěvek, který je nadepsán Němci bojující proti naší republice – lžemi. Obsahově se jedná o odpověď *Národních listů* na prohlášení německého vídeňského listu *Neues Wiener Journal*, že československá vláda pod vedením ministerského předsedy Karla Kramáře, který mezitím pobýval a působil na mírové konferenci v Paříži, podala demisi a rozpadá se. *Národní listy* informaci negují a ostře se proti ní v jednom odstavci vyhrávají takto: „Všecky tyto tatarské zprávy uveřejňuje „*Neues Wiener Journal*“ jako svůj soukromý telegram. Tyto soukromé telegramy „*N. W. Journal*“ za války prosluly svou štvavou a přitom hloupou lživostí.“²⁷ Je to jediná výpověď, u které je

²⁴ Karolína Adamová a kol., *Politologický slovník*, Praha 2001.

²⁵ Karolína Adamová a kol., *Politologický slovník*, Praha 2001, s. 135–137.

²⁶ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 73.

²⁷ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 70, s. 1.

znatelný agresivnější jazyk. Vše je navíc podtrženo tím, že jde o odpověď a vyvrácení zprávy německých (přestože se sídlem ve Vídni) novin a v textu je napadena právě osoba předsedy strany Karla Kramáře.²⁸

Kauza, která je zmíněna v přecházejícím odstavci, se promítla i do čísla, které vyšlo druhý den. Je tam zmínka, která vyvrací celou informaci vídeňského deníku a má výrazně smířlivější charakter, což je dáno především tím, že se jedná o informace od Československé tiskové kanceláře, a nikoliv přímo od reakce Národních listů. Zde se také v rubrice Politický přehled: Československý stát nachází krátká zpráva, která je nadepsána jako Štvanice německých zástupců Čech v Berlíně pro Čechům. Hlavním předmětem zájmu v tomto textu je krátký souhrn, jak bývalí zástupci v zemském sněmu německé národnosti varovali před činností Čechů. Podobně jako v případě z předešlého čísla jde o jediný příspěvek, který obsahuje agresivnější jazyk. Ostatní zprávy už mají čistě informativní charakter bez zabarvení. Ne přímo jako ukázka nacionálních sklonů členů redakce, ale spíš jako příklad jejího směřování a blízkost myšlení je otisknutí inzerátu na poslední straně novin, která je věnována inzerci. Pod nabídkami k sňatku se kromě jiného nachází i inzerát vdovy, která hledá nového manžela a jako jedna z podmínek je zde uvedena česká národnost s tím, že tato část je ještě navrch zvýrazněna. Redakce Národních listů se očividně nesnažila o žádný smířlivější postoj.²⁹ Ve večerním vydání se pak nenachází žádná výrazná výpověď, která by měla protiněmecký charakter, opět je tam stručně informováno o situaci bez nějakého doplňujícího kontextu.³⁰

Denní vydání z 28. 3. je bohaté na zmínky o německé menšině v pohraničí. Ve vazbě na projev prezidenta republiky je zde otištěna odpověď. V části „území československé republiky“ je nemalá část věnována textu, který informuje o postupu německých obyvatel v pohraničních oblastech státu a o jejich separačních tendencích. Autor je rezolutně zamítá, v jedné z částí se vyjadřuje obzvláště silně a sice: „Vyhověti českým Němcům by bylo tolik, co odměniti německý národ za jeho chování ve válce, rozšířením jeho državy a potrestati národ československý za jeho věrnost a hrdinnost, s níž ve svých zemích samojediný, opuštěn jsa právě od těch druhých národnostních menšin a vydán dokonce jejich nepřátelským činům.“³¹

²⁸ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 70.

²⁹ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74.

³⁰ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 71.

³¹ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 75, s. 1.

Další strany obsahují pak množství textů, které používají slova „odrakouštit se“. Tím však nebylo myšleno vyhnání všech občanů německé národnosti, kteří podporovali separační požadavky pohraničí československého státu, ale změna úřednického systému, který se zachoval z rozpadnutého Rakouska-Uherska. Odstavec Kulturní úkoly pak sice začíná myšlenkou, že je potřeba se oprostít od všeho německého i jiných zahraničních vlivů a jednat pouze v rámci Slovanstva, ale je to poslední výpověď, která se více týká německé menšiny.³²

Večerní vydání novin v rubrice Denní zprávy informuje o propuštění „německých spiklenců na kauci“³³ a v návaznosti na tuto zprávu zprostředkovává čtenářům popis, jak je zjišťována národnost v Německém Rakousku. Dle popisu šlo o důsledné pátrání po předcích, prošlém vzdělávacím systémem, hlavním mluveném jazyku apod. Pisatel celý odstavec uzavírá posteskem, zdali by podobné řešení nebylo příhodné i v rámci pohraničních oblastí, kde žijí čeští Němci. I v tomto vydání se potvrzuje fakt, že redakce si držela jistý odstup a rozsáhlejší a ostřejší kritiku německých obyvatel si nedovolila.³⁴

Denní vydání Národních listů 29. 3. neobsahuje žádné výrazné nacionální příspěvky. Oproti tomu večerní vydání je především v části Denní zprávy v této otázce zajímavé. Kromě krátké zmínky o změně postojů Německé sociálně demokratické strany dělnické jsou zde tři na sebe navazující odstavce, které se vymykají svým jazykem a označeními. První z nich je uveden slovy „Němci pronásledují Čechy i v republice“ a jeho obsahem je popis chování německého obyvatelstva vůči Čechům, které reagovalo na sčítání lidu. Autor přirovnává chování německého davu k honu. Celý odstavec je ukončen takto: „Hrozeno jim výpověďmi, odepřením obilí k setí a bojkotem.“³⁵ Následující příspěvek je znovu uveden podobným nadpisem a sice „Němci stále proti republice“. Je v něm popsáno chování úřednictva na Ústecku a obsahuje stížnost, že nikdo z německých úředníků nehovoří českým jazykem a úředníci odmítají zjednat nápravu. Text pokračuje informováním o chování úředníka Rudolfa Schmidta, který veřejně štvě proti republice a vyzývá k nepokojům. Pisatel uzavírá poměrně agresivně svůj text těmito slovy: „Jest nutno vzít ostré koště na vymetení těchto zlořádů.“³⁶ Poslední text s protiněmeckým charakterem pojednává o tom, že

³² *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 75.

³³ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 72, s. 2.

³⁴ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 72.

³⁵ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 73, s. 2.

³⁶ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 71, s. 2.

organizace Československého Červeného kříže zaslala na sever země velké množství letáků a archů, které jsou však pouze v němčině.³⁷

Poslední příspěvek s protiněmeckou tematikou a silnější rétorikou se objevuje v pondělním večerním vydání 31. 3. Text s nadpisem „Německá agitace“ informuje čtenáře o faktu, že redakci Národních listů přišel dopis (autor není zmíněn), ke kterému byla přiložena mapa Čech, Moravy a Slezska, na níž byly vyznačeny oblasti s většinovým německým obyvatelstvem a přiložen text o množství Němců, kteří si nepřejí žít v československém státě. Redakce to považuje za absurdní a nabízí cestu, jak takovýmto dopisům a celé situaci čelit: „Z české strany je takové agitaci třeba čelit tím, že bude stále vysvětlováno a doklady dokázáno, jak to německví do českých zemích bylo zavlečeno a jak uměle úřady rakouskými bylo zveličováno.“³⁸

Týdeník *Národ* vyšel 28. 3., tedy tři dny po ukončení sjezdu ČsND. Jelikož se jedná o periodikum, které vycházelo jednou za týden, je jeho struktura a obsah naprosto odlišná od *Národních listů*. Obsahově tvoří *Národ* především delší texty, které zapadají obsahově do jednotlivých rubrik, jako je například *Slovanstvo*. Další část pak tvoří dotazy čtenářů a odpovědi redakce. Ohledně projevů českého nacionalismu je v tomto čísle pozoruhodný článek *Nová linie* od dr. Bohuslava Gebauera. Hlavním předmětem zájmu autora je směřování českého státu, respektive českého národa a ve vazbě na to odklon od německé kultury a jazyka. Po krátkém historickém úvodu autor komentuje tehdejší situaci takto: „Nyní, když jsme zúčtovali s Rakouskem, nutno také zúčtovat s německvím, na celé čáře a radikálně.“³⁹ Autor dále rozvádí své myšlenky, které se obsahově týkají absolutního odstranění všeho německého, přerušení styků s německým obyvatelstvem a zákaz německého jazyka. Dr. Gebauer tam nabízí varianty jiného světového jazyka, kterým by se s Němci komunikovalo, pokud by bylo nutno. Silná protiněmecká rétorika je zakončena tímto odstavcem: „Odstraníme-li němčinu, bude jinak vypadat náš život v nejbližších generacích. Nabudeme jiného světového rozhledu, nová kulturní základna se rozšíří a upevní. Svérázný český typ, zbavený německého šosáctví a pedantství, zušlechtěný francouzským espritem a anglickým gentlemanstvím, stane se mocným činitelem evropské kultury.“⁴⁰

³⁷ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74.

³⁸ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74, s. 2.

³⁹ *Národ*, roč. 3, 1919, č. 13, s. 5.

⁴⁰ *Národ*, roč. 3, 1919, č. 13, s. 6.

Na základě výše uvedeného lze vyvodit závěr. Je jasně znatelné, že týdeník *Národ* vzhledem ke svému charakteru (zájmový časopis) je volnější, co se týče obsahu. V otisknutém článku jsou časté znaky českého nacionalismu a odporu ke všemu německému.

Na rozdíl od *Národu* byly noviny *Národní listy* s protiněmeckému hesly opatrnější, alespoň co se týkalo hlavních a oficiálních zpráv. Kromě vyvracení „německých lží“, informování o chování německého obyvatelstva vůči Čechům a zmiňování agitace německých občanů, ve kterých je užito ostřejší rétoriky než v běžném obsahu, se jasné vymezování v tomto deníku nenachází. Toto je dáno hlavně charakterem tiskovin. I tak je však redakce *Národních listů* evidentně benevolentní, viz nabídka k sňatku v inzerci 27. 3.

Charakteristika příspěvků v *Národních listech* je tedy taková, že jde o prosté informování o situaci, události či stavu, který je proložen silnější a ostřejší rétorikou. Ne náhodou se velká část takto laděných příspěvků objevuje v rubrice *Denní zprávy*. V ní jsou hlavním obsahem informace ze života v obcích v Československé republice, ať už ve vnitrozemí či pohraničí, kdy především v pohraniční docházelo k častým střetům mezi německým a českým obyvatelstvem, *Národní listy* tak reflektují situaci, která byla typická pro pohraničí státu v první polovině roku 1919. V týdeníku *Národ* jde spíše o úvahový text, který je subjektivního rázu a neobsahuje kromě historického úvodu žádné části informujícího charakteru. Ani v jednom z periodik není silnější vazba na právě skončený sjezd, spíše je zde vidět odraz všeobecné nálady a situace roku 1919.

Druhý sjezd ČsND probíhal ve dnech 24. – 26. 3. 1922 v Praze. Rok 1922 byl vhodnou dobou pro stranu, aby provedla reflexi své dosavadní činnosti a svého vlivu na chod československého státu. Cíle jako vybudování státu, boj proti komunistického extrémismu apod. se podařilo splnit. Navíc ČsND prostřednictvím Aloise Rašína pevně zakotvila ve struktuře neústavní skupiny pěti nejvýznamnějších českých stran, tedy Pětky, která vznikla během úřednické vlády Jana Černého. 25. 3., druhý den sjezdu, vyšlo číslo *Národních listů*, které především informuje o situaci na sněmu a přednesených projevech.⁴¹ Hned prvním odstavcem je text, ve kterém úkoly, snahy a důvody svolání sjezdu nejlépe vyjádřil Antonín Hajn, celý text začíná takto: „Velká politická strana, která má tolik co říci ve všech národních otázkách a státních otázkách nespokojí se na svém valném sněmu pouhou přehlídkou svých řad. V takový významný den ukáže vážnost svého nazírání, ale ukáže také svoji sílu tím, že podnikne přísnou retrospektivu po svém dosavadním životě, že provede důkladnou orientaci

⁴¹ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

o přítomné situaci, ve které jest pracovat, a že kriticky ideové základy svého programu s tendencemi a potřebami vývoje.“⁴²

Otázka ohledně německé menšiny se kromě úvodní řeči Karla Kramáře diskutovala a objevila hned na začátku sněmu, a sice v referátu o stanovisku strany k současné politické situaci, který pronesla poslankyně Eliška Purkyňová, a který byl, stejně jako výše uvedená citace z textu Antonína Hajna, otištěn 25. 3. v Národních listech. V části s názvem O politice všeobecné a národní poslankyně vyjadřuje nevoli ČsND k porušování jazykového zákona, který byl schválen 29. dubna 1920, především tedy ze strany německého úřednictva v pohraničí státu. Dle zákona měla být umožněna komunikace s úřady v německém jazyce tam, kde přesáhl počet obyvatelstva německé národnosti 20 %. Díky celonárodnímu sčítání lidu z roku 1920 byla tato data k dispozici. Následně kritizovala župní systém, který by v určitých případech dával Němcům do rukou až příliš mnoho prostoru pro samosprávu. Tento zákon byl právě ČsND silně kritizován vzhledem k tomu, že v určitých pohraničních oblastech by došlo k silné německé samosprávě. Zde je potřeba si uvědomit, že se nejednalo pouze o názor poslankyně Purkyňové, ale o stanovisko celé strany, které ona pouze přednesla zúčastněným. Vztah ČsND k německé menšině nejlépe vyjadřuje tento odstavec z jejího textu: „Vůči Němcům zastává strana naše při každé příležitosti názor a nepřestává jej opakovati, že pokud se nepostaví na půdu republiky, neuznají její nedělitelnou jednotnost a svrchovanost, nevysloví vůli žíti a pracovati v její prospěch jako státu svého, nemohou býti účastni v řízení jejího osudu.“⁴³ Dalším příspěvkem na sjezdu, který se dotýká česko-německé problematiky byly Požadavky strany národně demokratické v otázkách menšinových, které přednesla Marie Tippmanová. Text je uveden slovy: „Žádáme, aby okamžitě byla státní administrativa u všech úřadů státních ve smíšených krajích zařízena tak, aby její směrnicí byla idea státu národního a ne národnostního, ...“ Následně se nevraživost vůči Němcům ještě objevila místy v projevech ostatních přednášejících, ale výše uvedené mají tuto problematiku jako hlavní téma výpovědi.

Oproti roku 1919 nastaly v roce 1922 změny v česko-německých vztazích, především potom na úrovni politické reprezentace. V roce 1919 začaly vznikat ryze německé politické strany, které si kladly za úkol reprezentovat německou menšinu na politické šachovnici. Existovaly ryze nacionální strany, které odmítaly spolupráci s českou politickou reprezentací a nepřestaly se vymezovat vůči novému státu. To byly především Německá nacionální strana a Německá národně socialistická strana dělnická. Obdobou české agrární

⁴² *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 84, s. 1.

⁴³ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 84, s. 2.

strany byl Německý svaz zemědělců, který vznikl v lednu 1920. Nejvýznamnější stranou reprezentující české Němce se stala Německá sociálně demokratická strana dělnická. Byli to její zástupci, kteří v prosinci 1919 jako první začali jednat s československou vládou. Požadovali rozpuštění Revolučního národního shromáždění a svolání nového, které by mělo za úkol vytvořit ústavu, na které by se podílely všechny národy žijící na území ČSR. To bylo československou vládou v čele s Vlastimilem Tusarem odmítnuto. V prvních volbách do Národního shromáždění již kandidovaly i německé strany. Fakt, že německou menšinu volby zajímaly, potvrzuje výsledek německé sociální demokracie, která se stala třetí největší stranou.⁴⁴

Podobně jako v předchozím případě i teď první vydání Národních listů, které vyšlo po sjezdu strany, především informuje o průběhu sněmu a předkládá čtenáři projevy jednotlivých osobností strany. Co se týče otázky německo-českých vztahů, tak se nejvýrazněji promítla do obsahu již výše zmíněná řeč předsedy strany Karla Kramáře. Doktor Kramář vycházel z programu a zopakoval bod, který hovoří o tom, že ČsND usiluje o stát pokrokový, demokratický a národní. Otázka menšiny je pak zmíněna ještě v odstavci, ve kterém se Kramář věnuje jazykovým právům, zdůrazňuje, že nelze uvažovat o nějaké teritoriální autonomii ani o česko-německém státě. Ve večerním vydání 27. 3. je to jediná výpověď týkající se českého nacionalismu.⁴⁵

V běžném denním vydání z následujícího dne je v Denních zprávách čtenář informován o neposlušnosti německých branců, kteří se nedostavili k odvodu. K tomuto vydání vyšla ještě samostatná příloha, která měla podrobněji reflektovat a hodnotit proběhnutý sněm strany. Nacházejí se zde vybrané rezoluce o pozemkové reformě, sociální politice státu a ohledně nacionalismu je zde již zmiňovaný odstavec. Jde o projev Marie Tippmanové, která jej pronesla jako zástupce menšinové komise. Podobně jako v případě referátu poslankyně Purkyňové, tak i tento projev je otisknut v celém rozsahu. Tato příloha sloužila vyloženě ke zprostředkování rezolucí a projevů občanům, kteří se sněmu nezúčastnili.⁴⁶

Číslo, které vyšlo 29. 3., obsahuje v politickém přehledu zmínku o sjezdu německých nacionalistů, který proběhl v České Lípě. Autor především informuje o obsahu projevu

⁴⁴ Václav Kural, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1938–1938)*, Praha 1993, s. 42–50.

⁴⁵ *Národní listy*, roč. 62, 1922 č. 85.

⁴⁶ *Národní listy*, roč. 62, 1922 č. 86.

jednotlivých řečníků, zmiňuje, že projevy překypovaly nenávisť vůči všemu českému a obsahovaly volání po sjednocení všech německých obyvatel do jednotné fronty.⁴⁷

Denní vydání z následujícího dne v rubrice Denní zprávy přináší výpověď o protestech německé menšiny proti probíhající pozemkové reformě. Ve Slezsku se část obyvatelstva podporovaná německými socialisty postavila proti reformě, jimi svolaná schůze byla provázena výkřiky jako: „Tedy si opatřte pušky a cepy na obranu!“⁴⁸ V rubrice se pak nachází ještě protest autora proti pořádání přednášek o radiotelegrafii pro české úředníky, které však probíhají v němčině. Autor se snaží přijít na důvody, proč je potřeba přednášet v němčině, když mezi Čechy je také mnoho odborníků.⁴⁹

Večerní vydání přináší opět v rubrice Denní zprávy informaci o postoji českých pošt, respektive informuje o tom, že české pošty budou přijímat dopisy, na kterých budou uvedeny adresy v českém jazyce, nikoliv v německém. Případy, ve kterých pošty dopis nedoručily, jsou ukončeny takto: „Z vylíčených případů jde najevo, že Němcům jde při této příležitosti o provokační kejkle. V Praze zná každý Němec, jak se která ulice česky jmenuje a má tedy užívat jejího názvu chce-li, aby list byl dodán.“⁵⁰

Sobotní denní vydání informuje o případu, který se odehrál v Liberci na úřadě a je uveden jako Ti „utiskování“ Němci. Z textu vyplývá, že jistý Čech Ladislav Číla potřeboval vyřešit problém se školou. Přednesl svou žádost a následně byl zavolán úředník, který se rozčílil, že mu problém nebyl sdělen v německém jazyce, na otázku, proč s ním tazatel odmítá komunikovat v němčině, odpověděl pan Číla: „Protože jsem Čech a žiju v Československé republice.“⁵¹ Autor dále rozšiřuje myšlenku, že v pohraničních oblastech není stále ustanoveno české úřednictvo apod. I tento příspěvek se nachází v rubrice Denní zprávy.⁵² Nedělní vydání z 1. 4. neobsahuje žádnou výraznou zmínku ohledně českého nacionalismu.

Kromě Národních listů jsem stejně jako v roce 1919 pracoval s týdeníkem *Národ*. Oproti přechozímu zkoumanému období však časopis změnil strukturu. Už se nejedná o jednotlivé články, které na sebe nemusí navazovat, ale více se co do obsahu překrývá s Národními listy. Časopis *Národ* je stejně jako dříve dělen do rubrik, avšak mizí například rubrika *Slovanstvo* a nově se objevuje rubrika *Různé*. Text týkající se českých Němců se tu

⁴⁷ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 87.

⁴⁸ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 88, s. 3.

⁴⁹ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 88.

⁵⁰ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 88.

⁵¹ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 90, s. 3.

⁵² *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 90.

nachází právě v této části, což je do jisté míry velmi podobná rubrika jako Denní zprávy v Národních listech. Je tu tedy jistá kontinuita charakteru příspěvků. V tomto případě jde o informování o situaci na Krnovsku, kde němečtí sedláci vyhrožovali, že pozemkovou reformu nebudou respektovat a nepřejí si přistěhování dalších českých obyvatel. Autor ukončil text výzvou k vládě, aby proti těmto nevolím zakročila.⁵³

Z výše uvedeného vyplývá, že četnost ideologicky zabarvených textů v Národních listech je velmi podobná jako v prvním zkoumaném období. Stejně tak platí, že drtivá většina z nich se nachází v rubrice Denní zprávy. Kromě toho, že jsou v celém rozsahu otištěny projevy a stanoviska ze sjezdu, které se týkají německé menšiny, typicky projevy poslankyně Purkyňové a delegátky Tippmanové, tak příspěvky tematicky navazují na problémy, které se řešily na sněmu. Jde o nedodržování jazykových nařízení, například událost v Liberci. Dále je to neposlušnost německých obyvatel vůči československému státu, viz nepokoje a schůze ve Slezsku nebo odmítnutí nástupu k vojsku. Stejně jako v období, které bylo mým předmětem zájmu v roce 1919, tak i zde platí, že většina příspěvků, ať už v rubrice Denní zprávy nebo v Politickém přehledu, má především informační charakter, ale na základě použitých výrazů lze z textu vyčíst postoj autora, respektive skrze něj redakce, na německou menšinu a postoj v česko-německé otázce. Avšak oproti prvnímu sjezdu a jeho vazbě na příspěvky v Národních listech je v tomto případě větší tematická vazba příspěvků.

Co se týče charakteru textu v časopise *Národ*, tak se na jeho typu podepsala především změna struktury a obsahu časopisu. Oproti roku 1919 je zaměřen více na podání zpráv a do jisté míry se překrývá s *Národními listy*. Příspěvek, který je zahrnut v rubrice *Různé*, se podobá textům, které se nacházejí v *Denních zprávách* v novinách. Opět jde o výpověď s primárně informační funkcí, která je podtržena subjektivním pohledem autora.

Třetí sjezd národních demokratů neproběhl jako v přechozích případech v Praze, ale v Brně. Místo konání sněmu korespondovalo s okolnostmi, které se promítly do programu a dění na sjezdu. Od minulého sněmu se změnilo nemálo věcí. Největší tragédií byl atentát na ministra financí, a jednu z vůdčích osobností ve straně, Aloise Rašína, který se odehrál 5. 1. 1923. ČsND byla od října 1922 součástí první vlády Antonína Švehly, tzv. všenárodní koalice, kde mimo postu ministra financí, který nejdříve zastával již zmíněný Alois Rašín a po jeho smrti Bohdan Bečka, držela resort ministra průmyslu, obchodu a živností. Ten zastával po celou dobu fungování vlády Ladislav Novák. Strana se tak mohla aktivně podílet na tvorbě československé politiky. Stejně jako ostatní politické strany se

⁵³ *Národ*, roč. 2, 1922, č. 12.

ČsND chystala na druhé parlamentní volby, které měly proběhnout v listopadu 1925. Sjezd strany byl proto poznamenán jednak přípravami na volby, a pak diskuzí o programu strany, v tomto případě se mluvilo především o otázce stavovství. Strana se nechtěla vzdát svého všenárodního charakteru, avšak proti předchozím rokům bylo patrné zaměření na středostavovskou vrstvu. To je znatelné skrze přijaté úpravy programu. Nemalou měrou se na sjezdu podepsaly vnitrostranické problémy. Stranu rozděloval především postoj ke skupině Hradu a k osobě prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. Předseda strany Karel Kramář často kritizoval politiku Hradu, především potom v postoji skupiny a prezidenta ke spolupráci českých a německých politických stran, ke které se schylovalo. To nebylo příjemné části bývalých realistů, jmenovitě potom skupině kolem Jaroslava Stránského, které se přezdívalo „moravské křídlo“. Jelikož „moravské křídlo“ hrozilo secesí a odtržením od strany, bylo za místo, kde se sjezd bude konat, vybráno Brno. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že sněm řešil především organizační záležitosti vnitřní struktury strany, blížící se volby a nově se často diskutovala otázka spolupráce s Němci na úrovni vlády. Tato možnost byla drtivou většinou odmítána.⁵⁴

Co se týká česko-německých vztahů, tak už byla část toho podstatného zmíněna v předchozím odstavci. Jelikož už existovala politická reprezentace, která zastupovala německou menšinu, bylo logické, že postupem času se objeví snahy o získání podílu na správě a chodu československého státu. Kupříkladu na sjezdu Německé demokratické strany svobody v Karlových Varech promluvil její vůdce Bruno Kafka o nutnosti ukončení nepřátelství vůči státu a povinnosti zapojit se do jeho chodu. Podobného názoru byly i další německé strany, dlouhodobě němečtí socialisté, nově Německý svaz zemědělců a křesťanští sociálové. Samozřejmě vysloveně proti jakékoliv spolupráci a ústupkům české straně byly německé nacionalistické strany. První náznaky otevřenosti české strany se objevily už v roce 1921 během skládání úřednické vlády Edvarda Beneše. Výrazněji se však o spolupráci začalo mluvit v roce 1924, především prezident Masaryk a předseda agrárníků Švehla, vyzývali ke spolupráci s německými představiteli. To samozřejmě vyvolalo i odpor části české veřejnosti, stejně tak ČsND. Prozíravé chování projeví němečtí zástupci, když odmítali rozbití první a druhé vlády Antonína Švehly a počkali na vyjednávání po volbách 1925. Celá otázka výraznější německého zapojení do politického života ČSR se tak silně promítla do sjezdu ČsND v Brně. Mezi německým obyvatelstvem rezonoval, stejně jako

⁵⁴ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

v předešlém zkoumaném období, zákon o jazykových úpravách. Ty byly postupně zaváděny a v pohraničí místy vyvolávaly nepokoje.⁵⁵

V pondělí 4. 5. 1925 vyšel tzv. Pondělník Národních listů, vydání, které se objevilo na trafikách a jiných obchodech už v 5 hodin ráno a část obsahu byla samozřejmě věnována politickému životu v ČSR a zahraničí. Česko-německá otázka je viditelná v jednom z příspěvků na úvodní straně, konkrétně jde o informaci o proběhnutých volbách v Malých Svatoňovicích. Odstavec je uveden titulkem „České vítězství ve zněmčené obci“ a v jeho textu není žádné zabarvení ani výraznější český nacionalismus, jak by se mohlo z úvodních slov zdát.⁵⁶

Vzhledem k tomu, že den předtím skončil sněm ČsND, večerní vydání Národních listů přináší informace právě o sjezdu. Jak bylo běžné v předchozích zkoumaných obdobích, i zde se nacházejí doslovné prepisy projevů, které zazněly na sjezdu. Ohledně postoje k německému obyvatelstvu je zde zachycena zajímavá rozprava mezi Viktorem Dykem a Karlem Kramářem. Viktor Dyk se ve svém projevu vymezoval vůči jakékoliv spolupráci s Němci a vyzýval ostatní členy strany k zaujetí stejně nesmiřitelného postoje. V projevu se Dyk odvolával na tehdejší koalici, jejímž byla ČsND členem, respektive odmítal postoje Antonína Švehly, který byl nakloněn spolupráci s německou politickou reprezentací. Následně navrhoval hlasovat o rezoluci, která by vedení strany zavázala k postojům, jež by mohly znamenat vystoupení z koalice. Karel Kramář na něj reagoval takto: „Prosím, abyste nepřijímali návrh kolegy Dyka, jehož si velice vážím, neboť návrh jeho znamená vlastně nedůvěru členům koalice...“.⁵⁷ Je zde patrný nacionalismus Viktora Dyka a pragmatická politika Karla Kramáře, který odmítl kvůli otázce německého zapojení rozbít stávající koalici.⁵⁸

Úterní denní vydání začíná shrnutím sjezdu očima člena strany Františka Síse. Několikrát zdůraznil národní povahu strany, myšlenku, že pouze národní vláda může udržet stát pohromadě a vyjmenoval zásady, které strana musí dodržet. Poslední odstavec jeho textu je věnován obhajobě myšlenky nacionalismu. Sís svoji myšlenku rozvedl takto: „Možná, že někdy v budoucnosti uznají Němci nezbytnost národního státu československého. Tato hypotéza má pro neodhadnutelnou budoucnost možnost splnění. Dnes zatím jest to fantastičnost, avšak dnes jak věci u Němců jsou, není mezi nimi jediného, který by chtěl

⁵⁵ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky (1918-1938)* I. díl, Praha 2003, s. 370–376.

⁵⁶ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 18.

⁵⁷ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 122, s. 1.

⁵⁸ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 122.

upřímně pracovati, aby náš stát byl vytvořen jako stát národní...“⁵⁹, potom Sís v odvolání na tento text odpovídal na otázku, odkud pochází nacionalismus strany: „Zde pramení nacionalismus naší strany, zde v práci u základu státu, zde v přítomnosti.“⁶⁰ Dál v obsahu se objevují přijaté rezoluce ze sjezdu, ve kterých se opakovala slovní spojení jako stát národní povahy, národní vláda apod. Toto číslo je zajímavé především v tom, že je tu veřejné přiznání se k nacionalismu jako ideologii, což do této chvíle v mnou zkoumaném období nebylo zvykem.⁶¹

Denní vydání 6. 5. pokračuje v informování o sjezdu prostřednictvím otištěné řeči Karla Kramáře, ten kromě řešení programových věcí, pouze opakoval již výše uvedené, tedy že straně jde o národní stát, nebude spolupracovat s Němci a pouze národní vláda může stát udržet a vést.⁶²

Vydání 7. 5. již neobsahuje žádnou zmínku česko-německé problematiky ve spojitosti se sněmem, ale v Denních zprávách přináší rozsáhlý text o problémech v Chomutově. Během oslav narozenin starosty města, který byl německé národnosti, byly dle článku vyvěšeny velkoněmecké prapory a vlajky a následně se celá slavnost strhla v demonstraci proti českému obyvatelstvu. To začalo protestovat a došlo na potyčky a šarvátky. Dle autora je toto verze, kterou o celé situaci přinesl německý list Volksblatt. List dále napadal české obyvatele, že nechtějí žít s německými spoluobčany, kteří mají na smíru zájem a jako důkaz připomíná, že to byli právě Němci, kdo Čechům věnoval prostory pro školu. Autor se proti tomuto tvrzení vyhrazuje a uvádí věci na pravou míru s tím, že Češi sami se rozhodli neubírat místo v německé škole a odešli do této zchátralé budovy, aby tak prokázali dobou vůli. V poslední části se autor rozčiluje nad povýšeným a arogantním chováním Němců, kteří dle něj nemají zájem o soužití v ČSR. Příspěvek opět spadá do skupiny textů, které sice přináší informace o situaci, avšak je jednostranně zabarven, podobně jako ostatní příspěvky v této rubrice v předchozích zkoumaných obdobích.⁶³

Páteční denní vydání ze dne 8. 5. také obsahuje protiněmecky zaměřený příspěvek zařazený do rubriky Denní zprávy. Informuje o „německé provokaci na Ostravsku“, kde byly na stromy vyvěšeny protičeské letáky, které byly následně strženy českými horníky. Autor se vymezuje proti německým provokacím, kterých je dle jeho soudu, čím dál více.⁶⁴

⁵⁹ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 123, s. 1.

⁶⁰ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 123, s. 1.

⁶¹ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 123.

⁶² *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 124.

⁶³ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 125.

⁶⁴ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 126.

V následujícím vydání z 9. 5. se nachází, stejně jako v předchozích případech, nacionálně zabarvený text v rubrice Denní zprávy. Ten je výjimečný v tom, že jeho obsah nekritizuje Němce, ale české turisty, kteří v pohraničních oblastech v restauračních zařízeních konverzovali s obsluhou německy, přestože mohli mluvit svým rodným jazykem, neboť německá obsluha měla povinnost jim rozumět. Konkrétně autor informuje například takto: „Bohužel, dobré tři čtvrtiny českých turistů – většinou z Prahy – mluví v hostincích a hotelích vrchlabeckých německy, ač slyší domácí Čechy mluvit s personálem hostinským česky.“⁶⁵ Kritika autora tedy směřuje nikoliv k německému obyvatelstvu, což je poměrně zajímavá anomálie na stránkách Národních listů, ale proti Čechům, kteří nemluví svým mateřským jazykem.⁶⁶

V nedělním vydání se opět v rubrice Denní zprávy autor podivuje nad faktem, že na shromážděních České eskomptní banky se hovořilo německy, přestože většina zúčastněných byla české národnosti. Pohoršuje se nad tím, že se Češi styděli používat vlastní jazyk. Je tu jistá návaznost v kritice českých občanů na předchozí příspěvek v sobotním vydání.⁶⁷

Jelikož časopis *Národ*, se kterým jsem pracoval v předchozím období, přestal vycházet v roce 1924, musel jsem jej nahradit jiným periodikem, v tomto případě jde o časopis *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, který na rozdíl od *Národu* vycházel jednou za měsíc, mým předmětem zkoumání bylo květnové vydání, které vyšlo v pondělí 4. 5., den po sjezdu. Struktura časopisů byla však stejná, obsahem jsou samostatné články. Ohledně českého nacionalismu je vidět návaznost již v názvu celého periodika, kromě toho však na tuto ideologii upozorňuje text hned na obálce časopisu. Tučným písmem je zde ve spodní části obálky otištěno toto: „I kdyby Němci prohlásili, že se staví loajálně na právní půdu tohoto státu, bude to projevem jejich větší mazanosti, nikoliv jejich lepší vůle.“ Výpověď pochází z projevu poslance Viktora Dyka na sjezdu strany. Co se týče dalšího obsahu časopisu, jsou tam otištěny například paměti Aloise Rašína, nebo článek jeho syna Ladislava Rašína ohledně poměrů v české politice. Sjezd je reflektován v příspěvku redakce s titulkem: Co žádají národní demokraté od své strany. V článku je především popsán způsob, jak bylo na sněmu zabráněno rozpadu strany a odhodlání dále působit jako strana národní. Česko-německé vztahy jsou reflektovány v posledním souvětí celého článku a navazuje na popis odhodlání ČsND jít do podzimních voleb. „Nevyjdeme z nich slabi, budeme-li mít silnou vůli a průbojnost, jakou je jasno, sjezdem zjednané, které zcela

⁶⁵ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 127, s. 4.

⁶⁶ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 127.

⁶⁷ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 128.

v duchu našich upozornění projevilo vůli národně demokratických straníků, aby nár. demokracie právě před volbami vyzdvihla přesně a účelně to, co ji liší od stran ostatních, aby jaksi vypěstovala svoji individualitu a strhla nacionalistické Československo otevřeností, vyhraněností a ofensivním duchem svého nacionalismu.“⁶⁸ Celé číslo je ukončeno rubrikou Myšlenky a fakta, ve které se nachází různě zaměřené krátké zprávy, nemálo podobné například Denním zprávám v Národních listech. Ne vyloženě protiněmecký příspěvek, spíše satira, se nachází na konci celého časopisu ve výše zmíněné rubrice. Redakce informuje o tom, jak na ní pánové Brock a Beck skrze svou pojišťovací firmu podali stížnost za nespecifikovanou křivdu, a dále popisuje článek, který vyšel v německých novinách a jehož hlavním předmětem zájmu je popis, jak se daří německému bankovníctví v Československé republice a v Praze, a jak na ně může být celá Praha hrdá, protože rozšiřují dobré mínění o hlavním městě. Redakce uzavírá komentářem: „Opravdu, Praha může být hrdá...“⁶⁹, ze kterého je patrná ironie a sarkasmus vůči popisu německého bankovníctví. V tomto čísle se už žádné další náznaky nacionalismu nenachází.⁷⁰

Co se týče návaznosti příspěvků v Národních listech na sjezd ČsND, tak je tu stejně jako v předchozích letech často otisknut přesný text projevů jednotlivých řečníků. Tudíž jestliže se česko-německá otázka řešila na sněmu, musela se logicky promítnout i do tiskovin strany. Sněm strany měl samozřejmě návaznost na tehdejší politickou situaci, především tedy otázku zapojení německých stran do vlády a chodu státu. Proto se toto téma objevuje vedle opakování národní povahy strany v projevech mluvčích, tudíž i v novinách. Ve shrnutí sjezdu od Františka Síse je jasně patrné přihlášení se ČsND k ideologii nacionalismu, což není nic nového, avšak oproti předchozím obdobím je tu citelný silnější akcent na tuto ideologii. Charakterově příspěvky spadají do dvou oblastí, jednak tedy informování o dění na sjezdu a pak texty, které se objevují v rubrice Denní zprávy. Stejně jako v předešlých zkoumaných obdobích, i tady jde především o informování ohledně dění v pohraničních obcích apod. Oproti předchozím obdobím se tu nachází i kritika Čechů, kteří se v pohraničí a na různých událostech dorozumívají německy. Jak už jsem psal přímo u těchto příspěvků, jde o anomálii. Určitý vliv tu bude hrát právě atmosféra ve společnosti, kdy se diskutovalo zapojení německých stran, tudíž takovýto projev smířlivosti vůči německému obyvatelstvu a kultuře, mohl být brán redakcí Národních listů jako problém.

⁶⁸ *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, roč. 2, 1925, č. 8.

⁶⁹ *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, roč. 2, 1925, č. 8.

⁷⁰ *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, roč. 2, 1925, č. 8.

Ohledně nacionalismu v časopise Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu jsem již v popisu příspěvků zmiňoval jasnou návaznost, která je vidět z označení časopisu. Příspěvky přímo v časopise však nejsou ničím výjimečným oproti Národním listům. Jednak je tam nějaké nacionální zabarvení vidět v reflexi sjezdu a pak je tam text spíše ironického ražení, který by se dal snadno zařadit i do rubriky Denní zprávy v Národních listech. Stejně tak i návaznost na sjezd je velmi podobná.

Co se týče shrnutí celé této části o českém nacionalismu či česko-německé otázce a jejím promítnutí do novin a periodik, které mají vazbu na ČsND, tak prvním cílem zjištění byla četnost těchto příspěvků. Ta není nijak závratná. Ze zjištěného a výše uvedeného vyplývá, že této problematice byl věnován v obsahu menší prostor. Zpravidla se v deníku a časopisech nachází jeden, místy dva texty, které mají něco společného s německým obyvatelstvem nebo kulturou. Pokud se podíváme na jednotlivé roky, tak tu není patrná žádná změna v kvantitě příspěvků, ba naopak zůstává stejná. Nelze proto tvrdit, že by toto téma bylo například redakcí Národních listů nějak protěžováno. Stejně tak je tomu v časopise Národ, kde v prvním období je pouze jeden, avšak rozsáhlý příspěvek, kdežto ve druhém zkoumaném období se v tomto periodiku objevuje pouze krátká zpráva o činnosti německých obyvatel. To je dáno také změnou struktury, jelikož časopis v roce 1922 změnil svůj charakter a více než o zájmové periodikum se jednalo o informační tisk. V časopise Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu, který měl v roce 1925 podobný charakter, jsou letmé zmínky. Ale s ohledem na název měsíčníku je tu vidět jasná vazba na nacionalismus. Rozhodně nejde hovořit o nějakém systematickém protěžování česko-německé problematiky, ani v jednom z periodik.

Charakter příspěvků už je zajímavější. Co se týče Národních listů, tak za celé období by se dal rozdělit do dvou sekcí. První je prezentování a reflexe sjezdu strany. Je logické, že tyto noviny jako stranické médium informovaly o sněmu ČsND, a proto se převážně v prvních dvou dnech po sjezdu objevují doslovně přetištěné texty projevů a proslovů jednotlivých mluvčích a celkově je sněmu ČsND věnován velký prostor. Kromě této vazby na sjezd byly zveřejňovány rezoluce navržené a přijaté na sjezdu, například v roce 1922 je tam větší množství výpovědí k česko-německým vztahům. Výše uvedené texty se často dotýkají národní otázky a mají v sobě projevy českého nacionalismu.

Pak jsou tu příspěvky, které nemají vazbu na sjezd, ale velmi blízkou vazbu na společenskou nebo politickou situaci v ČSR. Jsou to texty, které se převážně nacházejí v rubrice Denní zprávy a mají informační funkci, která je však podržena subjektivním postojem autora. V praxi se to projevuje tak, že text, který čistě informuje o dění v obci,

městě apod. obsahuje ostřejší jazyk a formulace, velmi často také osobní názor autora, který je samozřejmě ne příliš nakloněn německé menšině. Tematicky se texty v roce 1919 týkají hlavně nepokojů v pohraničí, v roce 1922 mají vazbu na jazyková nařízení a průběh pozemkové reformy a v posledním období 1925 je to velmi různé. Dalo by se čekat, že v roce 1925 bude v Denních zprávách návaznost na otázku zapojení německých politických stran do vlády a řízení státu, ale toto téma se reflektovalo hlavně v textech projevů ze sněmu. Pro rubriku Denní zprávy bychom těžko hledali nějakou spojitost, snad jen nějaké protesty a demonstrace za zapojení Němců. Zkoumané období 1925 je výjimečné i v tom, že jsou tu dva příspěvky, které nemíří přímo na Němce, ale české obyvatele, kteří například mluvili německy v pohraničí. Tady se odrážela nálada uvnitř strany a zřejmě i redakce. Fakt, že byla odmítána jakákoliv spojitost Čechů a Němců, pramenil z už výše zmíněné otázky spolupráce.

Ohledně příspěvků v časopisech *Národ* a *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, je charakteristika podobná jako v *Národních listech*. Časopis *Národ* ve zkoumaném období roku 1919 obsahoval delší úvahový text, který byl vyloženě subjektivního rázu a měl silný protiněmecký akcent. Na rozdíl od toho v následujících obdobích už se příspěvky více podobají těm v *Národních listech*. Mají primární informativní charakter, jde o krátký popis událostí nebo jako v případě *Národní myšlenky* reflexi sjezdu. Návaznost příspěvků na kontext v rámci politické situace je logicky stejná jako v jiných tiskovinách strany.

Celkově by se dalo zjištěné o charakteristice shrnout následovně. Jsou tedy dva typy příspěvků, které se váží na nacionalismus strany, jednak přetištění textů projevů a rezolucí ze sněmu, a pak informace o situaci v obcích a městech ČSR, které mají nacionální podtext a je do nich vložen subjektivní názor autora.

Panslavismus a jeho odraz v tisku ČsND

Jak již bylo v úvodu nastíněno, tato práce se zabývá dvěma ideologiemi. Po německém nacionalismu je tak druhým předmětem zájmu panslavismus. Ten je známý už z 19. století, kdy byl v českých zemích především spojován s národním obrozením a následně se objevoval v myšlenkách jednotlivých českých stran a jejich představitelů. Bližší vysvětlení nám opět poskytuje *Politologický slovník*⁷¹, v němž autoři své vysvětlení hesla panslavismus začínají takto: „idea spojení slovanských národů pod vládou ruského cara. Termín používali jako první němečtí a rakouští nacionalisté při obviňování Ruska z pokusu o vytvoření světové říše.“⁷²

Pokud bychom hledali vazby panslavismu na ČsND, museli bychom se nutně dostat k osobě Karla Kramáře. Ten byl již v letech 1908, 1909 a 1910 účastníkem tzv. všeslovanských sjezdů, na které se sjížděli zástupci slovanských národů, ať už se jednalo o zástupce menšiny ve státě, anebo o národy, které měly vlastní státy. Ten první v roce 1908, který se odehrál v Praze, dokonce Kramář organizoval jako hlavní pořadatel. Kramářovy sympatie mířily především k carskému Rusku. Nebylo to náhodné spojení, jeho manželka Naděžda totiž pocházela z moskevské obchodnické rodiny. Výše uvedené informace je potřebné znát z toho důvodu, že osoba Karla Kramáře měla silný vliv na utváření zahraniční politiky strany a jejího následného zasazení do programu na prvním sjezdu strany v roce 1919.⁷³

V programu, který byl přijat na prvním sjezdu, a následně se měnil pouze minimálně skrze rezoluce, byl slovanské otázce věnován rozsáhlý prostor: „Jedním ze základních cílů naší politiky zahraniční bude docílení vzájemnosti všech národů slovanských na poli politickém, kulturním a hospodářském. Naše strana je dědicem ideje a politiky slovanské. Nezapomínáme, že idea slovanská bývala oporou naší malosti a slabosti. Světová válka přinesla slovanským národům politické osvobození. Nezapomínáme, zač kulturně a národně vděčíme Rusku. Věříme, že role Slovanstva, zvláště Ruska, není dohrána. Bouře dneška je dočasná a nemůže změnit nic na citu lásky k bratřím, prodávajícím těžkou krizi. Náš poměr k Jugoslávii zůstane srdečný a upřímný. Cílem naším bude, aby utvořena byla společná slovanská stráž proti rozpínavosti německé. Chceme doufat, že polská politika pochopí

⁷¹ Karolína Adamová a kol., *Politologický slovník*, Praha 2001.

⁷² Karolína Adamová a kol., *Politologický slovník*, Praha 2001, s. 156.

⁷³ Martina Lustigová, *Karel Kramář: První československý premiér*, Praha 2007, s. 86–118.

mluvu dějin a v duchu tohoto poslání povede svou politiku. Povinností české politiky bude, aby zvláštní pozornost a pomoc věnovala národu lužickému.“⁷⁴

Z úryvku programu je jasně patrné, že ČsND se živě zajímala o otázku Lužických Srbů a sledovala vývoj jihoslovanských národů na Balkánském poloostrově. Stejně tak je evidentní, že orientace československé zahraniční politiky v představách a dle programu strany měla být více zaměřena na východ.

Co se týče prvního sjezdu v březnu 1919, otázka panslavismu tam byla řešena tím způsobem, že byl přijat program, včetně zahraničního. Toto téma se pak ještě objevuje kupříkladu v projevech řečníků. Je nutné podotknout, že předseda strany Karel Kramář, který by se jistě o této otázce zmínil, nebyl přítomen. Byl ze svého postu ministerského předsedy účasten jednání v Paříži, kde se snažil přesvědčit dohodové mocnosti, aby vyslaly své armády do Ruska a potlačily bolševickou revoluci. Tato výzva však neměla výraznější podporu. Hlavním důvodem zamítavého postoje vítězných velmocí pak byl především nezáměr tímto způsobem navázat na právě skončenou válku, která otrásla celým světem. Stejně tak byla jen malá chuť na zásahu do vnitřního dění v samostatném státě zmítaném občanskou válkou.⁷⁵

Stejně jako v prvním případě jsem pracoval s vydáními Národních listů, která vycházela bezprostředně po sjezdu, pohybují se tedy v rozmezí 26. až 31. 3. 1919. V prvních dvou dnech reflektoval tisk především sjezd, a to prostřednictvím otištěných částí programu a řečí jednotlivých členů. Není tam však otištěn program zahraniční politiky, a jelikož se Karel Kramář sjezdu neúčastnil, tak jeho řeč. Na panslavismus tu není žádná vazba.⁷⁶

Den na to je ovšem zajímavější. V denním vydání je hned na první straně článek s nadpisem Okolo mírové konference: ruský a polský problém. Jeho autorem je dr. Hanuš Jelínek, který v textu rozebíral dění na konferenci v Paříži, především územní spory mezi polským a československým státem, v tomto případě byl jasně proti polským požadavkům a následně komentoval situaci v Sovětském Rusku. Silně emotivně se pozastavoval a komentoval rozhodnutí velmocí o odmítnutí vojenské intervence, která by zastavila bolševickou revoluci. Varoval před rozšířením do dalších zemí poukazoval na Maďarsko apod. Poslední odstavec začíná takto: „Dali jsme bratrskému ruskému národu dostatek

⁷⁴ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017, s. 53.

⁷⁵ Jiří Malíř a kolektiv, *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, I. Díl., Brno 2005, s. 595.

⁷⁶ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 73.

důkazů, že naše slovanství není jen frází.“⁷⁷, po rozebírání situace pokračuje: „Ale jestliže spojenci se nehodlají k zakročení, není možno žádati, aby naši lidé do nekonečna drželi posice, které bez pomoci ostatních spojenců konec konců udržitelné nejsou.“⁷⁸ Je tu jasné propojení na úmysly a myšlenky Karla Kramáře, který v Paříži o vojenské intervenci vyjednával a pak je tu kritika spojenců za jejich odmítavý postoj a celé to doplňuje zmínka o československých legiích, které se zapojily do občanské války proti bolševikům. Slovní spojení „bratrský ruský národ“ a „naše slovanství“ je první zmínkou o vztahu k Rusku či Rusům a panslavismu. V tomto denním vydání se komplikované česko-polské vztahy promítají ještě do jednoho z textů v rubrice Denní zprávy v příspěvku Poláci u nás. Tam je opět kritika polských územních nároků a vyjádření přání, aby polský stát přestal dorážet a začal se chovat více „slovansky“.⁷⁹

Ve večerním vydání se pak konečně objevuje zmínka o Lužických Srbech, kteří byli zmíněni i v programu přijatém na sněmu. Jeden ze sloupců je věnován informacím o vzniku Národního výboru Lužických Srbů, je zde otisknuto jejich prohlášení v tomto znění: „Prohlašujeme, že můžeme jako osobitý slovanský národ, jímž vskutku jsme, jen na podkladě Wilsonových zásad svou budoucnost si vytvořiti a sami se spravovati. Proto žádáme mírovou konferenci, aby nás ochránila“.⁸⁰ Je zajímavé, že ČsND podporovala snahy této menšiny v Německu na vlastní stát, které se opíraly o amerického prezidenta Wilsona a jeho právo národu na sebeurčení, ale přesto odmítali jakékoliv ústupky českým Němcům, kteří byli v úplně stejné situaci. Tady je patrná vazba na panslavismus. Sloupek pokračuje zmínkou o domluvě o společném postupu Horní a Dolní Lužice a končí informací o tom, že lužickosrbské dělnictvo plně podporovalo samostatnost tohoto národa.⁸¹

Na první straně denního vydání z 28. 3. je hned na začátku otištěn dopis Karla Kramáře, který byl odeslán 21. 3. z Paříže, avšak, jak redakce upozorňuje, došel do Prahy až 27. 3. Kramář v něm zdravil sjezd a litoval, že se nemohl zúčastnit a komentoval úlohu strany a ČSR. V otázce zahraniční politiky měl jasno, dle jeho slov je potřeba spolupracovat se všemi národy, aby z toho byl přínos pro stát a především: „nezapomeneme-li ve své pocitu samostatnosti, že jsme Slovany, a nepřestali jimi býti, poněvadž jsme samostatni, a že máme povinnosti ke Slovanstvu po válce, která povstala na ochranu neodvislosti, malého, hrdinného slovanského národa, a že zase jen v zdravém a demokratickém a spořádaném

⁷⁷ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74, s. 1.

⁷⁸ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74, s. 1.

⁷⁹ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 74.

⁸⁰ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 71, s. 2.

⁸¹ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 71.

životě celého Slovanstva, anebo aspoň veliké jeho části, je záruka skvělého, silného našeho mezinárodního postavení.“⁸² Z toho je jasně čitelná orientace na spolupráci slovanských států, vyjma Sovětského Ruska. Ve stejném vydání je potom odpověď na poselství prezidenta Masaryka s tím, že jedna z částí je uvedena jako Náš cíl v srdci Evropy. Text je podobný Kramářovu sdělení. Slovanství je chápána jako protipól německému pangermanismu, který je agresivní a ohrožuje malé slovanské národy. Oba příspěvky se zaměřují na zahraniční politiku a mají tak prostor pro projev náklonosti k panslavismu. Ještě je tu jedna zmínka, která patří k panslavismu, a sice vyjádření podpory a věrnosti Čechoslováků k jihoslovanským národům. Co se týče zařazení příspěvků, tak stále jde o útržkovité zprávy, které nejsou součástí běžných rubrik, je tu silná vazba na sjezd.⁸³

29. 3. vyšlo denní i večerní vydání. V denním se nenachází žádný příspěvek podobný předchozím, avšak byly zde popřeny a vyvráceny protijihoslovanské výroky, které měl údajně pronést Karel Kramář. Fakt, že pisatel cítil potřebu vyvrátit údajné výroky, vypovídá o směřování zahraniční politiky ČsND, tudíž ji můžeme považovat za text, v němž se odráží panslavismus. Nejedná se však o nějaké vzletné provolání, jako třeba v případě dopisu Karla Kramáře. Celkově byl v Národních listech, většinou tedy v rozsáhlejších denním vydání, věnován poměrně velký prostor informacím z Polska, Ruska, Bulharska apod. Často ale šlo o pouhé informování o situaci a událostech v zemi. Šlo o běžnou žurnalistiku, přesto je však zajímavé, jaký prostor byl slovanským státům věnován.⁸⁴

Ve večerním vydání je příklad výše zmíněného. Velký titulek Dohoda nesmí opustit Rusko opět mířil na otázku vojenské intervence, v textu není žádné provolání k bratrskému národu apod. Celkově se v obou vydáních nenachází žádný emotivnější a přímý příklad panslavismu, přestože můžeme pozorovat zaměření na určité státy.⁸⁵

Nedělní vydání z 30. 3. navazovalo na předchozí. Čistě informace o událostech bez nějakého výrazného panslavismu. Přesto je zde jeden zajímavý sloupek, který řešil nároky Německého Rakouska na území v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, na kterém žilo většinově německé obyvatelstvo. Jelikož byli zástupci ČsND s podobným problémem konfrontováni v rámci ČSR, tak je logické, že se snažili v rámci svého zahraničněpolitického smýšlení vyjádřit podporu Jihoslovánům.⁸⁶

⁸² *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 75, s. 1.

⁸³ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 75.

⁸⁴ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 76.

⁸⁵ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 73.

⁸⁶ *Národní listy*, roč. 59, 1919, č. 77.

Po Národních listech byl předmětem mého zájmu, stejně jako v první části práce, týdeník *Národ. Panslavismus* se v něm projevil zcela jednoznačně. Je tu pravidelná rubrika, která se jmenuje *Slovanstvo* a ve vydání, které jsem zkoumal, se nachází text Josefa Páty s názvem *Probuzená a sjednocená Lužice*. V tomto případě text informoval o vývoji Národního výboru Lužických Srbů, kteří žádali samostatnost a vytvoření samostatného státu. Do jisté míry tak navazoval na Národní listy ze dne 27. 3., ve kterých vyšel podobný, byť mnohem kratší a stručnější, text. Autor popisoval vývoj a požadavky Lužických Srbů a celý dvoustránkový text je ukončen tímto odstavcem: „Všechno je dnes již připraveno, osvobozující slovo mírové konference může přijít! A to jistě přijde! Nebudou sice Lužičané připojeni k nám, jak oni si sami žádali a jak by pro ně nejlépe bylo, nicméně se jim dostane pevných záruk k dalšímu samostatnému a k svobodnému vývoji.“⁸⁷, poté autor vyjádřil přesvědčení, že tato situace opravdu nastane a pokračoval: „Přestane německý útlak, národní duch zavládne ve sjednocené Lužici a slovanská přední stráž na severu bude zachováno! Bude zachována nejen sobě, ale i nám a Slovanům všem!“⁸⁸

Z výše uvedeného vyplývá, že četnost příspěvků není opět nijak závratná. V Národních listech je větší množství příspěvků hlavně těsně po sjezdu, z čehož vyplývá, že příspěvky s vazbou na panslavismus jsou více než protiněmecké vázány na sjezd. Jde o přepisy projevů, dopisů a vyjádření představitelů strany. Panslavismus se pak do jisté míry projevoval ve výběru zemí, o kterých redakce deníku informovala. Velkou roli v charakteru příspěvků hraje historický kontext, především potom Pařížská mírová konference. Oproti tomu v týdeníku *Národ* byl příspěvek silně emotivní a slavjanofilství se projevilo výrazně v tom, že zde existovala pravidelná rubrika o *Slovanstvu*. Vazba na program je jasně zřetelná. Celkově je zde vidět silnější propojení se sjezdem než u protiněmeckých textů, které byly mým zájmem v předchozí části.

Druhý sjezd ČsND, který proběhl 24. – 26. 3. 1922, se sešel za určitými účely, které jsem zmínil a popsal v první části práce, proto rovnou navážu na otázku panslavismu či slavjanofilství a jejího řešení na sněmu. Jelikož se tato otázka týkala hlavně zahraničně politického programu strany, tak toto téma rezonovalo skrze různé rezoluce, které byly na sjezdu navrženy a následně přijaty. Ohledně Sovětského Ruska byla přijata rezoluce v tomto znění: „Valný sjezd Československé národní demokracie prohlašuje vzhledem ke konferenci v Janově své přesvědčení, že sovětská vláda nemůže a nesmí býti uznána za legitimní

⁸⁷ *Národ*, roč. 3, 1919, č. 13, s. 7.

⁸⁸ *Národ*, roč. 3, 1919, č. 13, s. 8.

národní vládu Ruska.⁸⁹ Šlo o jediný zásah do této části programu, otázka Lužických Srbů a jihoslovanských národů nebyla řešena. V úpravě je odmítavé stanovisko k Janovské konferenci. Ta probíhala od 10. 4. do 19. 5. 1922 a byla prvním mezinárodním jednáním, kterého se zúčastnili zástupci Sovětského Ruska. De facto toto pozvání znamenalo uznání sovětské vlády. ČsND tak předběžně protestovala a tento protest byl velmi těsně navázán na slovanskou politiku a směřování československé zahraniční politiky na východ. Následně se tato otázka promítla do referátu mládežnické organizace Mladé generace. Jedna z částí, která se dotýká slovanské politiky, zní takto: „Věříme, že nadejde éra Slovanstva s velkým budoucím demokratickým Ruskem. Bylo vyvoleno osudem lidstva, aby se stalo oltářem lidského pokroku ideového.“, dále se rozebírá sociální situace v Rusku a celý projev byl ukončen těmito slovy: „S demokraticky, slovansky, orientovaným Ruskem počítáme v budoucnosti. K tomuto Rusku tíhne naše láska, pro jeho spoluúčast na vybudování naší svobody a pro veliké utrpení, pro něž musí být milováno a ctěno. Vše pro velikost a slávu národa našeho a silné Slovanstvo!“.⁹⁰ Ještě zde zazněla řeč Karla Kramáře, která je na zmínky o slovanských národech bohatá, ta byla následně otisknuta ve vydání Národních listů.⁹¹

Sobotní vydání Národních listů ze dne 25. 3. reflektuje především skončený sněm, a proto také se zde nachází zahajovací řeč Karla Kramáře. Ten nezapomněl zmínit důležitost strany, kterou popisuje takto: „Jsme stranou poctivě demokratickou a takovou také zůstaneme. V duchu opravdové národní politiky, slovanské, demokratické chceme na sjezdu čerpati posílení, sjednocení, abychom mohli bojovat za národní ráz a demokratickou spravedlnost Československé republiky.“⁹² Je tu jasně zřetelné, že slovanská vzájemnost byla jedním ze základních pilířů, na kterých stála dle Kramáře ČsND.

Dalším textem, který má na panslavismus vazbu, je informace o konání přednášky, jejímž hlavním pořadatelem byla Československo–jihoslovanská liga. Zpráva se nachází v rubrice Denní zprávy a poukazuje na existenci takové organizace, která měla k panslavismu, jak je již z názvu zřejmé, velmi blízko. Další texty už k panslavismu žádný vztah nemají.⁹³

⁸⁹ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017, s. 85.

⁹⁰ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017, s. 93–94.

⁹¹ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017.

⁹² *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 84, s. 1.

⁹³ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 84.

27. 3. je ve večerním vydání otisknuta již zmiňována řeč Karla Kramáře, kterou pronesl na sněmu. Předseda strany, podobně jako v předchozím případě, hovořil o potřebě slovanské politiky, o důvodech, které stranu k tomuto směřování vedly a o blízkosti s ruským slovanským národem. Poslední odstavec řeči začíná následovně: „Já bych si to přál proto, poněvadž vím, že se zase za dva roky setkáme, – jestli tu budeme – až bude to Rusko nové, že pak budeme všichni tak slovanští, tak upřímně slovanští, že se nám ani nebudeme chtít vzpomínati, že byli mezi námi Čechy lidé, kteří měli jinou orientaci.“⁹⁴ Kramář pak pokračoval v tomto až rusofilském pohledu, a o tom, jak byl celý jeho projev vnímán zúčastněnými, informoval poslední odstavec textu: „Frenetický potlesk. Shromáždění povstává a zpívá „Hej Slované“. Dru. Kramářovi připravili shromáždění nejsrdčejší ovace.“⁹⁵ Opět je tu jasná vazba na sjezd, jde přece jen o otištění projevu předsedy strany a podobně jako v předchozím případě je tu zajímavé, že jediná zmínka o panslavismu zazněla od tohoto představitele strany. Demonstruje to především fakt, že Kramář měl v rámci zahraniční politiky, co se týče ČsND, nejsilnější slovo, kterému si nikdo nedovolil oponovat.⁹⁶

Následující den v denním vydání není žádná zmínka či text, který by se týkal panslavismu, avšak ten stejný den vyšla příloha, jejíž jedinou funkcí bylo informovat o sjezdu, respektive se v ní nachází části programu a projevů, které ještě otisknuty nebyly, neboť se nevešly do přechodných čísel. Je zde mimo jiné celý projev Mladé generace rozebíraný v předchozím odstavci o sjezdu.⁹⁷

Vydání *Národních listů* z následujících dnů neobsahuje žádné texty se vztahem k panslavismu. Důvodem je především fakt, že většina takových příspěvků se týkala hlavně uplynulého sjezdu, ve smyslu, že tam byly otištěny projevy a přijaté rezoluce. Je tedy logické, že ve druhé polovině týdne, a hlavně po vytištění samostatné přílohy o sněmu, takovéto texty v *Národních listech* nejsou. Samozřejmě tam jsou zprávy o situaci v jednotlivých slovanských státech, avšak to je čisté informování a jak už jsem zmínil, bylo by možné brát výběr států jako projev panslavismu, avšak jen velmi povrchně.⁹⁸

V případě týdeníku *Národ* a projevů panslavismu je potřeba opět, stejně jako v první části práce o protiněmeckých příspěvcích, vzít v potaz jinou strukturu časopisu, respektive již zmiňovanou změnu. V roce 1922 se v *Národu* již nenacházela samostatná rubrika

⁹⁴ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 85, s. 1.

⁹⁵ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 85, s. 1.

⁹⁶ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 85.

⁹⁷ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 86.

⁹⁸ *Národní listy*, roč. 62, 1922, č. 87.

Slovanstvo. Časopis už se více podobal běžným novinám, a i to je důvodem, proč se jediný příspěvek, který se vztahuje k panslavismu, nachází pod rubrikou Politika, která shrnovala dění v politickém světě za uplynulé období. Čtenáři byli informováni o pronesení dvou řečí představitelů strany, jednak Aloise Rašína v Praze, a pak Karla Kramáře v Hradci Králové. O Kramářově projevu informuje takto: „Dr. Kramář se ve své řeči zabýval hlavně naší dosavadní zahraniční politikou k Rusku a učinil tak proto, poněvadž 10. dubna začne zasedat kongres janovský a dr. Kramář má obavy, že kongres janovský znamená nejen uznání sovětského Ruska, ale urážku toho pravého Ruska, které zase jednou vstane a ukáže světu svou sílu. Hlavní úkol československé republiky spatřuje dr. Kramář v tom, abychom připravovali jednotu všech slovanských svobodných národů.“⁹⁹

Výše uvedené by se za druhé zkoumané období dalo shrnout následovně. Je zde patrný menší výskyt příspěvků než v prvním období, důvodem může být fakt, že na prvním sjezdu se s programem více pracovalo, kdežto v případě druhého sněmu minimálně. Texty se více nacházejí v první části zkoumaného období, neboť je tu silná vazba na sjezd, o kterém se logicky informuje těsně po jeho ukončení. Opět je tu často zmiňováno jméno Karla Kramáře, což jen potvrzuje fakt, že zahraniční politika strany měla základy v jeho myšlenkách. Zajímavým prvkem je projev, který na sjezdu zazněl za mládežnickou organizaci strany, Mladou generaci, která na Kramáře jako jedna z mála navázala a naprosto přijala jeho pohled. Co se témat příspěvků týče, tak několikrát je také zmíněna Janovská konference, ke které národní demokraté zaujali odmítavé stanovisko z důvodů, které jsou vysvětleny výše.

Třetí sjezd národních demokratů, který probíhal od 1. do 3. 5. 1925 v Brně, výrazně pracoval s otázkou slovanské politiky, respektive se zahraničně politickým programem strany. Přijatý program se dělil do sedmi podbodů. Prvním z nich je Slovanská politika (zde platí, že takto je část pojmenována, nejedná se o parafrázi) a v tomto bodu byla shrnuta situace slovanských národů v poválečné době. Nachází se zde výzvy po větší spolupráci, nutnosti srdečného přátelství apod. Program obsahuje tvrzení, že situace v SSSR je pouze dočasná a časem dojde k nápravě a opětovnému sjednocení všech slovanských národů v čele s Ruskem. Po tomto bodu následují další v tomto pořadí, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Království SHS), Bulharsko, Polsko, SSSR, Vojsko a Rakousko. Za zmínku stojí fakt, že jsou zde naprosto ignorovány země západní Evropy, což svědčí o východní orientaci. Bod o Rakousku hovoří především o nevoli strany ke spojování rakouského a německého

⁹⁹ *Národ*, roč. 2, 1922, č. 12, s. 2.

státu.¹⁰⁰ Ostatní body se týkají pouze slovanských národů, v případě SSSR je však odmítnut fakt, že se jedná o slovanský stát, dokud v něm vládnou komunisté. Část o vojsku pojednává o potřebě stálé profesionální armády. Každopádně směřování zahraniční politiky strany bylo stále stejné, nedošlo k žádným změnám. Kromě programu se panslavismus projevil výrazně v řeči Karla Kramáře. Tato řeč byla opět otištěna v Národních listech a jejím obsahem nebylo nic nového, spíše šlo o stejné myšlenky jako v jeho řeči v roce 1922, avšak doplněné o tehdejší kontext v rámci evropské a světové politiky. Kromě řeči Karla Kramáře na sněmu promluvil i poslanec Antonín Hajn, a v jeho projevu se objevily zmínky o zahraniční politice, i tato řeč byla otištěna v Národních listech.¹⁰¹

V pondělí a večerním vydání Národních listů den po ukončení sjezdu, tedy 4. 5. 1925 se neobjevuje žádný projev a text týkající se panslavismu. Přestože zde byl věnován již tradičně velký prostor reflexi sněmu, tak tu nejsou žádné pasáže, které by se týkaly zahraniční politiky.¹⁰²

Úterní vydání je už na zmínky k mnou vyhledávanému tématu bohatší. Nachází se zde totiž celý zahraniční program strany, tak jak jsem jej zmínil v popisu třetího sjezdu ČsND. Celé první dvě strany byly věnovány právě jednotlivým částem programu, a to ať hospodářskému nebo právě zahraničnímu. Večerní vydání ani kulturní příloha již žádné zmínky neobsahují.¹⁰³

6. 5. se v denním vydání objevila již zmiňovaná řeč Karla Kramáře. Vzhledem k jejímu rozsahu zabírala velkou část prvních dvou stran. Obsahově se netýkala ničeho nového, Kramář v ní vysvětloval svou cestu k politice slovanství, obhajoval ji a zdůvodnil její potřebu a důležitost.¹⁰⁴

Večerní vydání pak pouze stručně oznamuje čtenářům, že vyslanec Království SHS se vydal do Sofie, hlavního města Bulharska, což bylo považováno za příklad dobrých vztahů. Tento text není vůbec od věci, neboť zahraničně politický program strany v otázce Bulharska zněl takto: „Postihujete v Bulharsku pronikání slovanského ducha, spolu i upřímné snahy o vyjasnění vzájemného poměru mezi oběma jižními slovanskými státy a věříce, že se oba ty státy nakonec najdou v bratrském dorozumění, zdravíme již předem

¹⁰⁰ Toto spojení však bylo Pařížskou mírovou konferencí zastaveno již v roce 1919.

¹⁰¹ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017, s. 101–103.

¹⁰² *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 122.

¹⁰³ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 123.

¹⁰⁴ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 124.

novou epochu jižního Slovanstva.“¹⁰⁵ Je tu tak návaznost na program i myšlenku panslavismu, neboť je zdůrazněno, že se jedná o dva jihoslovanské národy a státy.¹⁰⁶ Je potřeba si uvědomit, že neshody mezi královstvím SHS a Bulharskem trvaly od roku 1919, přesněji od mírové smlouvy v Neuilly-sur-Seine. Bulharsko vystupovalo za první světové války jako spojenec centrálních mocností a na základě uzavřeného míru přišlo o část svého území právě na úkor Království SHS.¹⁰⁷

Denní vydání z následujícího dne obsahuje přepis projevu poslance Antonína Hajna, který byl celkově zaměřen na zahraniční politiku. Část o slovanské politice začíná takto: „V jaké situaci zastihneme my Slovanstvo po válce? Zhruba asi takto: Je rozmnožen počet slovanských států, neboť se bývalé Polsko stalo zase samostatným státem a bývalý český stát se obnovil v republiku Československou. Na jihu vidíme konsolidaci Slovanstva, není tam již království Srbů, nýbrž je tam království Srbů, Chorvatů a Slovinců. To znamená, že díky světové válce nastal proces konsolidační v jižním Slovanstvu. A hned se podíváme na sousední Bulharsko. Vzpomeneme si na válku a řekneme si: Tento slovanský stát, dav se cizími vlivy strhnouti do světové války, byl tou válkou těžce zasažen.“¹⁰⁸ Zbytek jeho projevu se zaměřil především na situaci v SSSR, i zde zazněl předpoklad, že stav je pouze dočasný. Celkově je tento projev jakýmsi okomentováním zahraničního programu strany, což odpovídá tomu, že Antonín Hajn se na utváření programu podílel.¹⁰⁹

Další texty, které mají vazbu na ideologii panslavismu, nacházíme až o dva dny později, tedy 9. 5. V denním vydání je otištěna část rezoluce Mladé generace, která byla přijata na jejich schůzi a následně představena zbylé části strany na sjezdu. V rámci zahraničního programu tam byla samozřejmě rozebírána slovanská politika a o vztahu představitelů mládežnické organizace národních demokratů nejlépe svědčí tato ukázka: „Věříme, že nešťastnému národu ruskému vzejde jitřenka svobody, a že stane v čele jednotného a svorného Slovanstva.“¹¹⁰

Ve večerním vydání téhož dne se nachází text, který svým zaměřením, strukturou a vazbou k panslavismu vyčnívá mezi ostatními. Článek s názvem Naše slovanské styky, jehož autorem je ruský profesor A. Pogodin, totiž reflektoval existenci a působení Spolku slovanské vzájemnosti v srbském Bělehradě. Autor popisuje cestu ruského exulanta senátora

¹⁰⁵ Josef Harna, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918–1938*, Praha 2017, s. 102.

¹⁰⁶ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 124.

¹⁰⁷ Jan Rychlík, *Dějiny Bulharska*, Praha 2000, s. 291–292.

¹⁰⁸ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 125, s. 2.

¹⁰⁹ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 125.

¹¹⁰ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 127, s. 3.

Smoljaninova do zahraničí, kde nejdříve zakládá spolek, který by měl šířit myšlenky panslavismu a z počátku se mu daří pro něj sehnat dostatek zájemců z řad srbské inteligence. V době konání třetího sjezdu ČsND, tedy v roce 1925, byla však SSSR a komunistická vláda vzata na vědomí, a tak došlo k tomu, že myšlenka panslavismu upadla a spolek zanikl. „Kdežto nyní, v tmavé třídě jedné z městských škol schází se nevelký hlouček skromných ruských uprchlíků, aby si poslechl proslulého přednášeče, vyposlechna mlčky, a mlčky se rozchází. Takhle se ta vzájemnost těžce udrží!“¹¹¹ Tímto odstavcem je ukončen celý článek. Oproti jiným článkům, které informovaly o situaci v zahraničí apod., je tento článek výrazně subjektivní a emotivní. Ve zbytku zkoumaného období se v přílohách ani denních vydáních Národních listů nenachází žádný text s vazbou na zkoumanou ideologii.¹¹²

Redakce časopisu *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* zmínila zahraniční politiku a východní orientaci, tedy panslavismus v části *Myšlenky a fakta*. V této rubrice se nacházejí dvě informace o právě skončeném sjezdu. Poprvé je to stručný souhrn řeči Karla Kramáře, ve kterém redaktoři (a také členové Mladé generace) ocenili východní orientaci a snahu o slovanské spojení. Navázali tak přímo na svou rezoluci, kterou předložili sjezdu. Druhý text se vrací právě k této rezoluci. Autor/ autoři tam s radostí informují o tom, že tato jimi předložená rezoluce byla sněmem a delegáty nadšeně přijata, a že celá strana funguje jako celek. Vyslovili tam také domněnku, že tento sjezd potlačil jakékoliv snahy o odtržení části členů. Další příspěvky s panslavistickou tematikou se v časopise nenachází.¹¹³

Shrnutí třetího zkoumaného období a panslavismu je poměrně jednoduché. Četnost příspěvků je ještě nižší než v případě roku 1922. Stále platí, že většina příspěvků má jasnou vazbu na sjezd, ať už je to přímo otištěný program nebo projevy řečníků. Silně se tomu však vymyká článek profesora Pogodina o Spolku slovanské vzájemnosti. Text je napsán s jasně patrným subjektivním zabarvením a nelze přehlédnout ani emoční vypjatost textu. V případě druhého sjezdu byla velmi často, co se obsahu týče, řešena Janovská konference. V tomto případě by se nějaký průsečík, alespoň trochu podobný předchozímu, hledal těžko. Jistou spojitost však všechny texty mají, a sice výrazně upozorňují na fakt, že nelze nechat Sovětské Rusko být a je potřeba pomoci ho obrodit. Samozřejmě tyto výzvy se objevovaly v předchozích zkoumaných obdobích, avšak tím, že v tomto není žádné další jednotící téma, se dostávalo do popředí.

¹¹¹ *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 127, s. 1.

¹¹² *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 127.

¹¹³ *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu*, roč. 2, 1925, č. 8.

Shrnutí druhé části práce, jejímž předmětem zájmu byla ideologie panslavismus je oproti části o českém nacionalismu poměrně jednodušší. Ohledně četnosti příspěvků je zde jasně patrný pokles od roku 1919 do roku 1925. Pokles je značný, například v roce 1925 se ve zkoumaném období nachází skoro polovina podobně zaměřených textů, než v roce 1919. Toto souvisí určitě i s charakterem textů, protože tam je silná vazba na sjezd a minimálně se tam nachází texty, které by byly zařazeny do rubriky Denní zprávy, jako tomu bylo velmi často u nacionálně laděných příspěvků. Podobně jako v první části práce, i zde se dá konstatovat, že redakce Národních listů téma nijak zásadně neprotěžovala a nesnažila se na něj upozorňovat. Dalším zajímavým faktem je výběr států, o kterých je informováno v rámci souhrnu dění v zahraničí a státech Evropy. Velmi často šlo o státy se slovanským obyvatelstvem, kupříkladu Velká Británie, Španělsko a další země západní Evropy se tam skoro neobjevovaly. Naopak bylo velmi často informováno o dění v království SHS a Bulharsku. Už jen výběr zemí, o kterých bude informováno, lze vyhodnotit jako projev panslavismu, jelikož je zde patrný příklon redakce k určitým státům. V časopisech *Národ a Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* je četnost slovanských příspěvků stejná jako u protiněmeckých, vždy jde o jeden text. V případě roku 1919 a časopisu *Národ* jsou to však delší texty, v následujících letech už se jedná o stručnější příspěvky.

Charakter textů a jejich tematické zaměření je následovné. Je zde patrná větší vazba na sjezd než u nacionálně orientovaných příspěvků. Velmi často se totiž jedná o přímý přepis programu či projevu, který zazněl na sjezdu. V tomto případě jsou jak v *Národních listech*, tak v časopisech *Národ a Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* často otištěny projevy Karla Kramáře. V drtivé většině to byl on, kdo na sjezdu v proslovu zmiňoval všeslovanskou politiku a obhajoval ji. Z toho je patrné, že to byla právě jeho osoba, která měla největší vliv na zahraniční politiku a které se v tomto případě vše podřizovalo. Minimum zpráv se nachází v rubrice *Denní zprávy*, což je logické, protože tato rubrika sloužila pouze k informování o dění v ČSR. Většinou se nacházejí na první či druhé straně *Národních listů*. Tematicky se texty v roce 1919 týkaly často intervence spojenců do Sovětského Ruska, kterou požadoval za ČsND především Karel Kramář, v roce 1922 potom Janovské konference a v posledním roce 1925 především zaznívala přání o udržení myšlenky slovanské vzájemnosti. Ohledně časopisů *Národ a Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* se dá říci, že je tu tematická provázanost s texty v *Národních listech*.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit četnost protiněmeckých příspěvků a textů s vazbou na panslavismus v novinách a periodících, která měla vazbu na ČsND. Redakce Národních listů a časopisů *Národ* a *Národní myšlenka* neprotěžovaly nějakým způsobem tato témata. Zajímavé je porovnání četnosti nacionálně a panslavisticky laděných textů. Zatímco u těch protiněmeckých nemůžeme mluvit o závratných změnách, co se týče jejich počtu v jednotlivých zkoumaných obdobích, tak u panslavismu ano. Tam je jasně patrné, že jejich počet od roku 1919 klesá. Důvodem je fakt, že nacionálně zaměřené texty se daly lehce spojit s informováním o situaci v pohraničí apod., nehledě na to, že nacionalismus a celkově otázka národnosti měly pevné kořeny v tehdejší společnosti. Oproti tomu panslavismus nebyl v české společnosti nijak častým, tudíž neexistovala tak velká cílová skupina čtenářů, i proto nebylo tolik místa pro jeho uplatnění na stranách periodik. Každopádně ohledně četnosti textů se mi cíl podařilo splnit a shoduje se s mými předpoklady, které jsem měl na začátku zkoumání.

Druhým cílem pak bylo zaměřit se na strukturu a charakteristiku příspěvků. V tomto případě se v každém zkoumaném období objevilo jedno téma, na které byla vázána většina textů. Podstatné je, že jedno ústřední téma se protínalo napříč periodiky. Například platí, že v roce 1922 byla co se týče česko-německých vztahů podstatná legislativní úprava užívání úředního jazyka, a to se promítlo jak do *Národních listů*, tak do časopisu *Národ*.

Co se týče charakteru a stylistiky samotných textů, tak u *Národních listů* se potvrdilo mnou očekávané, a sice prosté informování o události, které bylo doplněno emotivními a subjektivními prvky a tomu odpovídajícími jazykovými prostředky. Stejně tak se můj předpoklad naplnil i u obou časopisů. Na rozdíl od *Národních listů* jsem předpokládal, že se v nich vedle textů, které informovaly o událostech a dění v republice, objeví i texty úvahového charakteru. Nutno podotknout, že týdeník *Národ* v roce 1919 to zcela splňoval, v časopise se totiž nachází právě takový delší text, ve kterém je znatelný subjektivní názor pisatele. Avšak v roce 1922 už prošel změnou struktury a byl více podobný *Národním listům*, tudíž se to promítlo i do mnou zkoumaného tématu. Proměna struktury byla viditelná v úbytku delších textů a na větším množství krátkých informačních zpráv. Měsíčník *Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu* potom mé předpoklady opět potvrdil jen částečně. Rozsáhlejší texty se zde k tématu nenacházely, avšak spojitost zde byla, ať už ohledně nacionalismu, či potom panslavismu. Tento měsíčník obsahoval delší texty a komentáře jednotlivců k situaci, událostem apod. Stejně tak se tam ale nacházela sekce článků, které

byly stručné a informační. V roce 1925 se právě v této části nachází projevy panslavismu, které jsou spojeny s informacemi o činnosti strany.

Celkově se texty a příspěvky s prvky obou ideologií dají rozdělit do tří skupin. První by byly příspěvky, které byly zařazeny pod rubriku Denní zprávy. V té šlo hlavně o informace o dění v jednotlivých obcích či částech republiky. Pod tuto rubriku patřila velká část nacionálně laděných textů. Druhou pak tvoří texty, které jsou vázány na sjezd. Tím jsou myšleny přesně otištěné projevy a proslovy představitelů strany, části programu nebo informace o dění na sněmu. Třetí tvoří zbylé texty, které se vyskytovaly v tiskovinách samostatně a nespádaly pod žádnou rubriku.

Ohledně toho, jakým způsobem ČsND nakládala a pracovala se svým tiskovinami jakožto předmětem propagandy, tak je jasně viditelné, že Národní listy byly využívány jako hlavní médium, které mělo za úkol šířit informace o straně, dění v ní a její činnost, a stejně tak předkládat čtenáři pohled strany na dění ve státě, potažmo za hranicemi. Protiněmecké příspěvky se týkají hlavně dění uvnitř republiky, ale naopak ty s vazbou na panslavismus se týkají především zahraničí politiky. Týdeník Národ pak dodával prostor pro rozsáhlejší úvahové texty a eseje k jednotlivým tématům. Měsíčník Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu byl oproti tomu silně ovlivněn faktem, že šlo i tiskovinu mládežnické organizace ČsND, která byla často radikálnější než redakce týdeníku Národ. Každopádně platí, že oba tyto časopisy opět sloužily jako nástroj propagandy strany.

Použitá literatura a prameny

Archivní prameny:

Národní archiv (dále NA), Jaroslav Stránský, inv. č. 1597.

NA, Jaroslav Stránský, JUDr., inv. č. 801.

NA, František Xaver Hodáč, Prof., Dr., inv. č. 464.

Archiv Národního muzea (dále ANM), ENGLIŠ Karel, inv. č. 145.

ANM, HAJN Antonín, inv. č. 159.

ANM, KLÍMA Vlastimil, inv. č. 214.

ANM, KRAMÁŘ Karel, inv. č. 228.

ANM, RAŠÍN Alois, inv. č. 298.

Archiv Národní knihovny, SOBOTA Emil, inv. č. 326.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Preissovi Jarmila a Jaroslav, JUDr., inv. č. 27.

Tištěné prameny:

Demokratický střed 1923-1934

Národ 1918-1924

Národ: obrázkový večerník 1925-1934

Národní listy 1918-1934

Národní myšlenka: Revue českého nacionalismu 1923-1934

DYK Viktor, *O národní stát*, Praha 2014.

HAJN Antonín, *Naše poslání: šest kapitol o minulosti i budoucnosti*, Praha 1918.

HARNA Josef, *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*, Praha 2017.

KLÍMA Vlastimil, *Ideový základ a vývoj Mladé generace národní demokracie*, Praha 1930.

KRAMÁŘ Karel, *Kramářův soud na Benešem: Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničním věci dr. E. Benešem: S předmluvou Jiřího Stříbrného*, Praha 1938.

KRAMÁŘ Karel, *Na obranu slovanské politiky*, Praha 1926.

KRAMÁŘ Karel, *Pět přednášek o zahraniční politice*, Praha 1922.

Národní shromáždění republiky Československé v druhém desetiletí, Praha 1938.

Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí, Praha 1928.

Program Československé Národní demokracie, schválený valným sjezdem strany 25. března 1919, Praha 1919.

RAŠÍN Alois, *Paměti Dr. A. Rašína*, Praha 1929.

SÍS Vladimír (ed), *Karel Kramář. Život - dílo - práce vůdce národa*, Praha 1937.

SÍS Vladimír (ed), *Odkaz a pravda Dr. K. Kramáře*, Praha 1939.

Literatura

ADAMOVIÁ Karolína a kol., *Politologický slovník*, Praha 2001.

BROKLOVÁ Eva a kol., *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008.

ČECHUROVÁ Jana, *Česká politická pravice*, Praha 1999.

ČECHUROVÁ Jana, *Karel Kramář - "vůdce" národní demokracie In: Osobnost v politické straně*, Olomouc 2000.

ČECHUROVÁ Jana, *Úloha Aloise Rašína při konstituování české politické pravice*, In: *Osobnost v politické straně*, Olomouc 2000.

GAJANOVÁ Alena, *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu*, Praha 1962.

KÁRNÍK Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918-1938) I-III*, Praha 2003.

KLIMEK Antonín, *Boj o Hrad. Díl I-II*. Praha 1996-1998.

KOVTUN Jiří, *Republika v nebezpečném světě: Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*, Praha 2005.

KURAL Václav, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1938-1938)*, Praha 1993.

LUSTIGOVÁ Martina, *Karel Kramář: První československý premiér*, Praha 2007.

MALÍŘ, Jiří a kolektiv. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, I. Díl., Brno 2005.

PASÁK Tomáš, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999.

PASÁK Tomáš, *K historii českého fašismu*, Praha 1985.

PEROUTKA Ferdinand, *Budování státu I, II., III., IV. Díl*, Praha 1991.

PEJČOCH Ivo, *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945*, Praha 2011.

RYCHLÍK Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha 2000.

VYKOUPIIL Libor, *Český fašismus na Moravě*. Brno 2013.

VYKOUPIIL Libor, *Jiří Stříbrný: Portrét politika*, Brno 2003.

WINKLEROVÁ Martina, *Karel Kramář (1860-1937)*, Praha 2011.